

Σειρά: Κυπριακό Δίκαιο: Θεωρία και Πράξη
Διεύθυνση: Νικόλαος Ε. Χατζημιχαήλ, Αναπλ. Καθηγητής Τμήματος Νομικής Πανεπιστημίου Κύπρου

Χάρης Παπαχαλαράμπος
Επίκουρος Καθηγητής Πανεπιστημίου Κύπρου

ΚΥΠΡΙΑΚΟ ΠΟΙΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

Διάγραμμα Γενικού Μέρους

Ι. Θεωρία και Γενική Εμφάνιση του Εγκλήματος

ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Κυπριακό Ποινικό Δίκαιο (I)
Χάρης Παπαχαραλάμπους

ISBN 978-960-562-351-7

Σύμφωνα με το Ν. 2121/93 για την Πνευματική Ιδιοκτησία απαγορεύεται η αναδημοσίευση και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου, η αποθήκευσή του σε βάση δεδομένων, η αναμετάδοσή του σε ηλεκτρονική ή οποιαδήποτε άλλη μορφή και η φωτοανατύπωσή του με οποιονδήποτε τρόπο, χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη.

ΔΗΛΩΣΗ ΕΚΔΟΤΙΚΟΥ ΟΙΚΟΥ

Το περιεχόμενο του παρόντος έργου έχει τύχει επιμελούς και αναλυτικής επιστημονικής επεξεργασίας. Ο εκδοτικός οίκος και οι συντάκτες δεν παρέχουν διά του παρόντος νομικές συμβουλές ή παρεμφερείς συμβουλευτικές υπηρεσίες, ουδεμία δε ευθύνη φέρουν για τυχόν ζημιά τρίτου λόγω ενέργειας ή παράλειψης που βασίστηκε εν όλω ή εν μέρει στο περιεχόμενο του παρόντος έργου.

Art Director:	Θεόδωρος Μαστρογιάννης
Υπεύθυνος Παραγωγής:	Ανδρέας Μενούνος
Φωτοστοιχειοθεσία:	Γιάννης Δεδούσης
Παραγωγή:	NB Production ΓΔ180515Μ23

ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Μαυρομιάλη 23, 106 80 Αθήνα
Τηλ.: 210 3678 800 • Fax: 210 3678 819
<http://www.nb.org> • e-mail: info@nb.org
Αθήνα: Μαυρομιάλη 2, 106 79 • Τηλ.: 210 3607 521
Πειραιάς: Φίλωνος 107-109, 185 36 • Τηλ: 210 4184 212
Πάτρα: Κανάρη 15, 262 22 • Τηλ.: 2610 361 600
Θεσ/νίκη: Φράγκων 1, 546 26 • Τηλ.: 2310 532 134

members of Europe's 500
dynamic entrepreneurs

Committed to excellence

Σειρά: Κυπριακό Δίκαιο: Θεωρία και Πράξη
Διεύθυνση: Νικήτας Ε. Χατζημιχαήλ, Αναπλ. Καθηγητής Τμήματος Νομικής Πανεπιστημίου Κύπρου

Χάρης Παπαχαραλάμπους
Επίκουρος Καθηγητής Πανεπιστημίου Κύπρου

ΚΥΠΡΙΑΚΟ ΠΟΙΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

Διάγραμμα Γενικού Μέρους

Ι. Θεωρία και Γενική Εμφάνιση του Εγκλήματος

ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Cyprus Criminal Law (I)
Charis Papacharalambous

ISBN 978-960-562-351-7

COPYRIGHT

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, without the prior permission of NOMIKI BIBLIOTHIKI S.A., or as expressly permitted by law or under the terms agreed with the appropriate reprographic rights organisation. Enquiries concerning reproduction which may not be covered by the above should be addressed to NOMIKI BIBLIOTHIKI S.A. at the address above.

DISCLAIMER

The content of this work is intended for information purposes only and should not be treated as legal advice. The publication is necessarily of a general nature; NOMIKI BIBLIOTHIKI S.A. makes no claim as to the comprehensiveness or accuracy of the information provided; Information is not offered for the purpose of providing individualized legal advice. Professional advice should therefore be sought before any action is undertaken based on this publication. Use of this work does not create an attorney-client or any other relationship between the user and NOMIKI BIBLIOTHIKI S.A. or the legal professionals contributing to this publication.

NOMIKI BIBLIOTHIKI

23, Mavromichali Str., 106 80 Athens Greece
Tel.: +30 210 3678 800 • Fax: +30 210 3678 819
<http://www.nb.org> • e-mail: info@nb.org

© 2015, NOMIKI BIBLIOTHIKI S.A.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Του διευθυντή της σειράς

Είναι για μένα ιδιαίτερη χαρά και τιμή να προλογίζω το βιβλίο του αγαπητού συναδέλφου και φίλου Χαράλαμπου Παπαχαραλάμπους Κυπριακό Ποινικό Δίκαιο: Θεωρία και Γενική Εμφάνιση του Εγκλήματος. Πρόκειται για το πρώτο τμήμα ενός φιλόδοξου συστηματικού έργου γενικού ποινικού δικαίου, του οποίου και αναμένουμε με αδημονία τη συνέχεια και ολοκλήρωση από τον συγγραφέα. Το έργο αποτελεί τον ώριμο καρπό της υπερπενταετούς ερευνητικής και διδακτικής απασχόλησης του Επίκουρου Καθηγητή Χαράλαμπου Παπαχαραλάμπους με το ποινικό δίκαιο και τη δικονομία της Κύπρου, αλλά και εν γένει το ποινικό δίκαιο του Κοινοδικαίου. Στη βάση του έργου βρίσκεται βεβαίως η μακρά ενασχόληση του συγγραφέα με τη θεωρία και δογματική ανάπτυξη του ποινικού δικαίου, αλλά και ευρύτερα με τις ποινικές επιστήμες και τη μεθοδολογία του δικαίου.

Αποτελεί συνεπώς ιδιαίτερη χαρά η ένταξη του έργου στη σειρά της Νομικής Βιβλιοθήκης Κυπριακό Δίκαιο: Θεωρία και Πράξη – την πρώτη επιστημονική σειρά νομικών εκδόσεων στην Κύπρο, η οποία και αποσκοπεί στη δημοσίευση αξιόλογων επιστημονικών συγγραμμάτων που ικανοποιούν τις ανάγκες της πρακτικής έχοντας ως θεμέλιο τους σύγχρονους ακαδημαϊκούς προβληματισμούς και φιλοδοξώντας να ανταποκρίνονται σε διεθνή κριτήρια ποιότητας. Με βασικό υλικό τις πηγές του κυπριακού δικαίου – αλλά και λαμβάνοντας υπόψη τον επιστημονικό διάλογο διεθνώς και ιδίως στις «συγγενείς» του κυπριακού δικαίου έννομες τάξεις – τα συγγράμματά μας φιλοδοξούν να συνεισφέρουν στη συστηματοποίηση και επιστημονική ανάπτυξη του κυπριακού δικαίου εντός του ευρύτερου πλαισίου που θέτουν οι πολιτισμικές και εθνικές ρίζες, η δικαιοκή παράδοση, οι διαρκείς κοινωνικοοικονομικές ανάγκες και το εξελισσόμενο ευρωπαϊκό οικοδόμημα. Φιλοδοξία μας είναι οι μελέτες και τα εγχειρίδια της σειράς να καταστούν έργα αναφοράς (reference works) για τον Κύπριο νομικό αλλά και να μπορέσουν να εκπροσωπήσουν την κυπριακή νομική παραγωγή διεθνώς.

Αναμφίβολα τα τελευταία χρόνια έχει αυξηθεί ο αριθμός των εκδόσεων περί το κυπριακό δίκαιο και έχει περιοριστεί η τάση προς αυτοέκδοση, η οποία μπορεί να εμφορείται από ρομαντικά κίνητρα, αλλά καθιστά δυσκολότερη τη συντακτική επιμέλεια και συνεπάγεται αυξημένο κόστος και ανάλογη τιμή πώλησης των βιβλίων. Η κυκλοφορία από αναγνωρισμένους εκδοτικούς οίκους αναβαθμίζει την ποιότητα της έκδοσης, δεν συνεπάγεται όμως αυτόματα υψηλή επιστημονικότητα. Καλούμαστε πλέον να καθιερώσουμε και διασφαλίσουμε ποιοτικά κριτήρια που να συμμορφώνονται με τα διεθνή επιστημονικά και εκδοτικά πρότυπα. Η δημοσίευση στη σειρά γίνεται κατόπιν επιλογής – αξιολογώντας την επιστημονική αξία του έργου αλλά και λαμβάνοντας υπόψη τη χρησιμότητά του για τον φιλομαθή εφαρμοστή του δικαίου. Εκτός από την πολύτιμη υποστήριξη των επιστημονικών συνεργατών της Νομικής Βιβλιοθήκης, φιλοδοξούμε να καθιερώσουμε σύστημα αξιολόγησης από εγνωσμένου κύρους επιστήμονες (peer review) και αυστηρή εκδοτική

επεξεργασία. Δίνουμε έμφαση στην ανάγκη σωστής τεκμηρίωσης και επιμένουμε στην ανάπτυξη μιας σωστής ελληνικής νομικής γλώσσας που να αποδίδει την πραγματικότητα και τη δυναμική του κυπριακού δικαίου (και εν γένει του Κοινοδικαίου), αποφεύγοντας τις μηχανικές ή «ανυποψίαστες» μεταφράσεις από την αγγλική γλώσσα.

Το έργο που έχετε στα χέρια σας ανταποκρίνεται στους στόχους της σειράς. Η σημασία του είναι πραγματικά τεράστια. Οι μελέτες οι αφιερωμένες στη δογματική του κυπριακού ποινικού δικαίου είναι ελάχιστες, αλλά και ευρύτερα ο χώρος αυτού που ο συγγραφέας προσφυώς αποκαλεί «νομικές ποινικές επιστήμες» παραμένει ακαλλιέργητος, με την εξαίρεση ίσως της μελέτης της επιβολής ποινών (sentencing). Υφίσταται έτσι ένα σημαντικό κενό με επιπτώσεις τόσο στην απονομή δικαιοσύνης όσο και στην κατάρτιση των νέων νομικών. Σε αντίθεση με άλλους κλάδους του κυπριακού δικαίου, το κενό αυτό δεν είναι εύκολο να το καλύψει σε ικανοποιητικό βαθμό το οποίο επιστημονικό υλικό μας παρέχει το σύγχρονο αγγλικό δίκαιο ή και οι αδελφές έννομες τάξεις. Την ίδια ώρα, οι πιέσεις της καθημερινής πρακτικής καθιστούν ακόμη πιο αδήριτη την ανάγκη ενός συστηματικού έργου για το κυπριακό ποινικό δίκαιο. Η δε πλούσια νομολογία των κυπριακών δικαστηρίων απαιτεί κριτική όσο και συστηματική θεώρηση, η οποία ωστόσο θα πρέπει να στηριχθεί σε γερά θεμέλια.

Αυτό λοιπόν το κενό φιλοδοξεί να καλύψει το έργο πνοής του Χαράλαμπου Παπαχαράλαμπος. Αρκεί να φυλλομετρήσει κανείς τις σελίδες του για να διαπιστώσει την επιχειρούμενη όσμωση επιστήμης και νομολογίας αλλά και τον διάλογο μεταξύ των δικαϊκών παραδόσεων (ηπειρωτική και Κοινοδίκαιο) που αποτελούν τα θεμέλια του κυπριακού δικαίου. Το έργο αποτελεί συνεπώς πολύτιμο οδηγό τόσο για τον σπουδαστή και εφαρμοστή του κυπριακού ποινικού δικαίου, όσο και για όποιον νομικό θέλει να κατανοήσει το ποινικό Κοινοδίκαιο ή να εμβαθύνει στην προβληματική των ποινικών φαινομένων.

Νικήτας Ε. Χατζημιχαήλ

Αναπληρωτής Καθηγητής και Πρόεδρος του Τμήματος Νομικής
του Πανεπιστημίου Κύπρου
Διευθυντής σειράς «Κυπριακό Δίκαιο: Θεωρία και Πράξη»

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

Με το ανά χείρας εγχειρίδιο φρονούμε ότι καλύπτουμε ένα χρόνιο κενό στη νομική γραμματεία της Δημοκρατίας σε σχέση με τη σπουδή και μελέτη του ποινικού δικαίου, παρά τη γόνιμη μακρά συμβολή της νομολογίας, αλλά και επί μέρους εγκρίτων μελετών. Επιχειρείται έτσι η πρώτη, από πλευράς μεθοδολογικής και δογματικής, συστηματική μελέτη του βασικού τμήματος του Γενικού Μέρους του Κυπριακού Ποινικού Δικαίου, που αφορά στη θεωρία του Εγκλήματος και στην παρουσίαση και ανάλυση της γενικής μορφής της εμφάνισής του (η παρουσίαση των ειδικών εμφανίσεων του εγκλήματος, όπως οι απόπειρες και η συμμετοχή, θα ακολουθήσει, ενόψει της σχετικής αυτοτέλειας του πεδίου αυτού, σε ξεχωριστό, συμπληρωματικό τόμο).

Ως εκ τούτου, το βιβλίο πραγματεύεται τις θεμελιώδεις περί εγκλήματος και ποινής έννοιες, παρουσιάζοντας τις σχετικές σχολές σκέψης, τους άξονες του νομικού εγκλήματος, όπως είναι η έννοια της πράξης και η αιτιώδης συνάφεια πράξης και αποτελέσματος, η ποινική αδικοπραγία υπό αντικειμενική έποψη ('actus reus'), η "ένοχη σκέψη" ('mens rea') και οι μορφές της υπαιτιότητας, καθώς και τα είδη των νομικών εγκλημάτων, σύμφωνα με τα διάφορα κριτήρια επιστημονικής τους κατάταξης. Περαιτέρω, αναλύονται τα πεδία της δικαιολόγησης και της άρσης της ενοχής ('justification', 'excuse'), με αναλυτική επισκόπηση των επί μέρους υπερασπίσεων ('defences'). Τέλος, αφού εξεταστούν ειδικές μορφές ποινικής ευθύνης, όπως η αυστηρή, η καθ' υποκατάσταση και αυτή των νομικών προσώπων, το βιβλίο ολοκληρώνεται με την παρουσίαση της επιμετρητικής φάσεως ('sentencing').

Βασικό μέλημα του βιβλίου είναι η (πρώτη ελληνόφωνη) ανάπτυξη της δογματικής προβληματικής της παράδοσης του κοινοδικαίου ('common law'), χωρίς όμως να χάνεται και η σύνδεση με την ηπειρωτική παράδοση, ώστε να παράγεται μια σύνθετη και συγκριτικά εμπλουτισμένη γνώση, αντίστοιχη των επιταγών και απαιτήσεων ενός κατά βάση κοινοδικαιικού αλλά όχι λιγότερο μικτού νομικού συστήματος ποινικού δικαίου, όπως το κυπριακό. Όπως άλλωστε θα διαπιστώσει ο αναγνώστης, οι θεματικές και οι δογματικοί προβληματισμοί έχουν πλείστα όσα κοινά μεταξύ τους στοιχεία. Η ανάδειξη της κυπριακής νομολογίας είναι αυτονόητη, καθώς τούτο επιτάσσει και η κοινοδικαιική παράδοση. Όμως, ιδιαίτερη επιδιώχθηκε να είναι και η ανάδειξη της νομολογίας του ευρύτερου χώρου του κοινοδικαίου, μάλιστα δε η ανίχνευση της δικαστικής στάσης και εκτός του βρετανικού νομικού χώρου, όπως αυτής στην Κοινοπολιτεία και στη Β. Αμερική. Τέλος, επιχειρείται μια -όσο είναι δυνατό- εξαντλητική αναφορά στη βιβλιογραφία, καθώς το εγχειρίδιο φιλοδοξεί με αυτή να παράσχει το έναυσμα για περαιτέρω εμβαθύνσεις.

Η δομή του εγχειριδίου παρακολουθεί τη σειρά των πανεπιστημιακών μου παραδόσεων στους φοιτητές του Τμήματος Νομικής. Σε αυτούς άλλωστε και αφιερώνεται, με την ευχή να σταθεί βοήθημα στην προσπάθειά τους να εξοικειωθούν με μια δυσχερή νομική ύλη (την περιδιάβαση στην οποία αποσκοπεί να διευκολύνει το εν τέλει παρατιθέμενο λημματικό ευρετήριο).

Θέλω από τη θέση αυτή να ευχαριστήσω θερμά τους εκλεκτούς συναδέλφους μου στο Τμήμα, ιδιαίτερα δε τον Πρόεδρο κ. Νικήτα Χατζημιχαήλ, στην πολύτιμη φιλία και ηθική στήριξη του οποίου πραγματικά οφείλεται σε μεγάλο βαθμό η ολοκλήρωση του παρόντος. Και ασφαλώς, θερμές ευχαριστίες ανήκουν στις φιλόξενες εκδόσεις ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ και ειδικά στη φίλτατη Λίλα και τον αγαπητό Αντώνη Καρατζά για την αποδοχή του παρόντος προς έκδοση. Πάνω απ' όλα ασφαλώς θέλω να ευχαριστήσω την Άννα και την κόρη μας Αλεξάνδρα, αστείρευτες πηγές έμπνευσης και ψυχικής ενίσχυσης σε όλη αυτή την απαιτητική προσπάθεια.

Χ. Παπαχαραλάμπος

Λευκωσία, 4/12/2014

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ

Κυπριακές	XV
ΕΔΔΑ & Αλλοδαπές	XXIII

A. ΤΟ ΕΓΚΛΗΜΑ ΚΑΙ Η ΠΟΙΝΗ

A. 1. Οριοθέτηση του Ποινικού Δικαίου και διακρίσεις του	1
A. 2. Πραγματικό και νομικό έγκλημα	3
A. 2. 1. Θεωρήσεις της πραγματικής έννοιας του εγκλήματος	3
A. 2. 2. Η νομική έννοια του εγκλήματος και η δικαιοϊστορική της εξέλιξη.....	10
A. 3. Έννομο Αγαθό/Συμφέρον.....	13
A. 3. 1. Ορισμός της έννοιας	14
A. 3. 2. Αρχές της βλάβης, της προσβολής, της εκμετάλλευσης. Χρησιμότητα της έννοιας του εννόμου αγαθού.....	15
A. 3. 3. Υλικό και νομικό αντικείμενο του εγκλήματος.....	19
A. 4. Η Ποινή.....	20
A. 4. 1. Ορισμός της ποινής ως κακού. Προστατευτική και εγγυητική αρχή	20
A. 4. 2. Η εριζόμενη αναγκαιότητα της ποινής. «Κοινωνική Άμυνα» και καταργητισμός	22
A. 4. 3. Οι σκοποί της ποινής	24
A. 4. 3. 1. Απόλυτες θεωρίες. Η ανταπόδοση	24
A. 4. 3. 2. Σχετικές θεωρίες. Η πρόληψη και οι περιπέτειές της	27
A. 4. 3. 2. α. Τα είδη της πρόληψης	27
A. 4. 3. 2. β. Εναλλακτικές του εγκλεισμού μορφές έκτισης	29
A. 4. 3. 2. γ. «Κοινωνική» αστυνόμευση;	31
A. 4. 3. 2. δ. Κοινωνική πρόληψη. Οι υπερβολές της πρόληψης.....	31
A. 4. 3. 2. ε. Μακροεγκληματικότητα	33
A. 4. 3. 2. στ. Ποινικό δίκαιο του «εχθρού» και «μηδενική ανοχή»	33
A. 4. 3. 3. Μικτές (ενωτικές) θεωρίες	37
A. 4. 3. 4. Αποκαταστατική δικαιοσύνη	39
A. 4. 3. 5. Οι σκοποί της ποινής στην κυπριακή έννομη τάξη.....	42
A. 4. 4. Η ποινή: δικαιοϊστορική αναδρομή	42
A. 4. 4. 1. «Αντιπεπονθός»	42

A. 4. 4. 2. Ανταπόδοση – Παραδειγματισμός	43
A. 4. 4. 3. Ο Διαφωτισμός.....	43
A. 4. 4. 4. Ο ποινολογικός θετικισμός.....	44
A. 4. 4. 5. Η «δίκαιη τιμωρία»	44

B. ΓΕΝΙΚΟ ΜΕΡΟΣ ΤΟΥ ΚΥΠΡΙΑΚΟΥ ΠΚ. ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΚΑΤΑΒΟΛΕΣ, ΘΕΜΕΛΙΩΔΕΙΣ ΑΡΧΕΣ, ΝΟΜΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ, ΜΕΘΟΔΟΙ ΕΡΜΗΝΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΕΔΙΟ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ

B. 1. Ιστορική αναδρομή στο κυπριακό νομικό σύστημα. Η σημασία του κοινοδικαίου.....	46
B. 2. Αρχές του κυπριακού ποινικού δικαίου	49
B. 2. 1. Αρχή της νομιμότητας	49
B. 2. 2. Αρχή της αποσπασματικότητας	53
B. 2. 3. Αρχή της αναλογικότητας εγκλήματος και ποινής.....	53
B. 2. 4. Αρχή του δεδικασμένου.....	54
B. 2. 5. Αρχή του έσχατου μέσου	56
B. 3. Τοπικά όρια ισχύος του κυπριακού ποινικού δικαίου	57
B. 3. 1. Εδαφικότητα	57
B. 3. 2. Ενεργητική προσωπικότητα	58
B. 3. 3. Η προστατευτική αρχή	58
B. 3. 4. Η παγκόσμια δικαιοσύνη	58
B. 3. 5. Παθητική προσωπικότητα.....	59
B. 3. 6. Συνεκτίμηση αλλοδαπών αποφάσεων.....	59
B. 4. Η διεθνοποίηση του ποινικού δικαίου και τα προβλήματά της.....	60

Γ. Η ΠΡΑΞΗ ΚΑΙ Η ΣΥΝΑΦΗΣ ΙΚΑΝΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΔΡΑΣΤΗ

Γ. 1. Η έννοια της πράξης και οι σχετικές θεωρίες.....	63
Γ. 1. 1. Η φυσιοκρατική θεωρία	63
Γ. 1. 2. Η πράξη ως σκόπιμη δράση.....	64
Γ. 1. 3. Η κοινωνική έννοια της πράξης	65
Γ. 1. 4. Η «αρνητική» σύλληψη της πράξης.....	65
Γ. 2. Ο ορισμός της πράξης ως εξωτερίκευσης της προσωπικότητας και οι συνέπειές του	66
Γ. 3. Η υπόσταση του εγκλήματος.....	69

Γ. 4. Η ικανότητα καταλογισμού	70
Γ. 4. (α). Ανηλικότητα	70
Γ. 4. (β). Φρενοπάθεια και «θόλωση» της συνείδησης	72
Γ. 4. (γ). Ελαττωμένη ικανότητα καταλογισμού.....	77
Γ. 4. (δ). Η μέθη.....	77
Γ. 5. Πράξη «ελεύθερη στην αιτία της»	79
Γ. 6. Το κανονιστικό δίλημμα μεταξύ αιτιοκρατίας και ελευθερίας επιλογής του δράστη.....	79

Δ. ΕΙΔΗ ΚΑΙ ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ ΤΩΝ ΕΓΚΛΗΜΑΤΩΝ

Δ. 1. Κακουργήματα και Πλημμελήματα	81
Δ. 2. Κοινά και Ιδιαίτερα Εγκλήματα.....	81
Δ. 3. Τυπικά και Ουσιαστικά Εγκλήματα.....	82
Δ. 4. Εγκλήματα βλάβης και διακινδύνευσης.....	84
Δ. 5. Διαρκή και Στιγμαία Εγκλήματα.....	86
Δ. 6. Απλά και Σύνθετα Εγκλήματα.....	87
Δ. 7. Απλότροπα και Πολύτροπα Εγκλήματα	87
Δ. 8. Βασικά Εγκλήματα, Παραλλαγές τους και Ιδιώνυμα Εγκλήματα.....	88
Δ. 9. Εγκλήματα ενέργειας και εγκλήματα παράλειψης.....	89
Δ. 9. 1. Διά παραλείψεως τελούμενα εγκλήματα	89
Δ. 9. 2. Πηγές της ιδιαίτερης νομικής υποχρέωσης	91
Δ. 9. 2. 1. Ο νόμος, οι δικαστικές αποφάσεις και η σύμβαση.....	91
Δ. 9. 2. 2. Ειδικές βιοτικές σχέσεις εμπιστοσύνης	91
Δ. 9. 2. 3. Η εκούσια ανάληψη προστασίας	92
Δ. 9. 2. 4. Προγενέστερη άδικη συμπεριφορά του δράστη.....	93
Δ. 9. 3. Νομική υποχρέωση: Τυπική θεωρία ή (ουσιαστική) εγγυητική θέση;	94

Ε. Ο ΑΙΤΙΩΔΗΣ ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΜΕΤΑΞΥ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΚΑΙ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΟΣ ΚΑΙ Ο ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΙΚΟΣ ΚΑΤΑΛΟΓΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΔΕΥΤΕΡΟΥ ΣΤΗΝ ΠΡΩΤΗ

E. 1. Αιτιώδης συνάφεια. Ορισμός	95
E. 2. Οι θεωρίες περί αιτιώδους συναφείας	95
E. 2. 1. Εξατομικεύουσες θεωρίες	95

E. 2. 2. Η ισοδυναμία των όρων	96
E. 2. 3. Η θεωρία του νομοτελούς όρου	100
E. 2. 4. Η θεωρία της πρόσφορης αιτίας	100
E. 2. 5. Η νομικά διαφέρουσα αιτιότητα	101
E. 3. Ο αντικειμενικός καταλογισμός.....	102
E. 3. 1. Η επίταση του κινδύνου	103
E. 3. 2. Η νόμιμη εναλλακτική συμπεριφορά.....	103
E. 3. 3. Ο σκοπός του ποινικού κανόνα δικαίου	104
E. 4. Η θεσμολειτουργική τομή	105
E. 5. Κοινά γνωρίσματα των περί αντικειμενικού καταλογισμού θεωριών	106
E. 5. 1. Η απαγόρευση αναδρομής	106
E. 5. 2. Παρεπόμενες βλάβες	108

ΣΤ. Η ΥΠΑΙΤΙΟΤΗΤΑ (Ι). Ο ΔΟΛΟΣ

ΣΤ. 1. Ενοχή και υπαιτιότητα	110
ΣΤ. 2. Δόλος. Η έννοια και στοιχεία της.....	113
ΣΤ. 3. Είδη δόλου	116
ΣΤ. 3. 1. Η επιδίωξη	116
ΣΤ. 3. 2. Ο πλάγιος δόλος.....	116
ΣΤ. 3. 3. Ο «ενδεχόμενος» δόλος και η οριακή του διάκριση από τη διακεκριμένη αμέλεια	117
ΣΤ. 4. Νομικός χειρισμός των διαφόρων ειδών δόλου. Οι «υπερχειλείς» υποκειμενικές υποστάσεις	123
ΣΤ. 5. Ειδικά θέματα δόλου	125
ΣΤ. 5. 1. Αστόχημα βολής.....	125
ΣΤ. 5. 2. Γενικός δόλος.....	126
ΣΤ. 5. 3. Εναλλακτικός ή διαζευκτικός και σωρευτικός δόλος.....	127

Ζ. Η ΥΠΑΙΤΙΟΤΗΤΑ (ΙΙ). ΑΜΕΛΕΙΑ ΚΑΙ ΑΔΙΑΦΟΡΙΑ

Z. 1. Αμέλεια. Η έννοια και τα στοιχεία της	128
Z. 2. Εξωτερική αμέλεια	129
Z. 3. Εσωτερική αμέλεια. Η διαθετικότητα της έννοιας.....	131
Z. 4. Κοινοδικαιικές διακρίσεις στην αμέλεια.....	133

Z. 5. Η αδιαφορία ('recklessness')	134
--	-----

H. ΑΥΣΤΗΡΗ ΕΥΘΥΝΗ ΚΑΙ ΑΝΑΛΟΓΕΣ ΜΟΡΦΕΣ

H. 1. Η αυστηρή ευθύνη ('strict liability')	138
H. 2. Κριτήρια ανίχνευσης της αυστηρής ευθύνης	139
H. 3. Υπερασπίσεις στην αυστηρή ευθύνη	140
H. 4. Η καθ' υποκατάσταση ευθύνη ('vicarious liability').....	141
H. 5. Ειδικά θέματα στην υποκατάστατη ευθύνη	141
H. 6. Ποινική ευθύνη νομικών προσώπων	142

Θ. ΤΟ ΑΔΙΚΟ ΚΑΙ ΟΙ ΛΟΓΟΙ ΑΡΣΗΣ ΤΟΥ (ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΤΙΚΟΙ ΙΣΧΥΡΙΣΜΟΙ Ι)

Θ. 1. Δικαιολόγηση και άρση της ενοχής	145
Θ. 2. Το άδικο και τα είδη του	147
Θ. 3. Διακρίσεις των λόγων άρσης του αδίκου.....	148
Θ. 4. Υπάρχει ενιαίος λόγος νομιμοποίησης της δικαιολόγησης;	148
Θ. 5. Τα υποκειμενικά στοιχεία της δικαιολόγησης.....	150
Θ. 6. Η αυτοάμυνα	151
Θ. 6. 1. Η κατάσταση άμυνας	152
Θ. 6. 2. Η αμυντική πράξη.....	154
Θ. 6. 3. Η υπέρβαση της νόμιμης άμυνας	158
Θ. 6. 4. Η πρόθεση άμυνας	158
Θ. 6. 5. Η υπαίτια κατάσταση άμυνας.....	159
Θ. 7. Η κατάσταση ανάγκης.....	161
Θ. 7. 1. Όροι της κατάστασης ανάγκης	162
Θ. 7. 2. Δράση κρατικών οργάνων.....	166
Θ. 8. Η σύγκρουση καθηκόντων	167
Θ. 9. Η προσταγή.....	170
Θ. 10. Η συναίνεση του παθόντος	171
Θ. 11. Η κοινωνική προσφορότητα τα πράξης.....	175
Θ. 11. 1. Η επιτρεπτή διακινδύνευση	176
Θ. 11. 2. Η αρχή της εμπιστοσύνης	176

Θ. 11. 3. Ιατρικές επεμβάσεις.....	177
Θ. 11. 4. Κριτική της κατασκευής της κοινωνικής προσφορότητας.....	179
Θ. 12. Η επιτρεπτή άμβλωση.....	179
Θ. 13. Ο «σωφρονισμός» ανηλίκων	180
Θ. 14. Λοιποί λόγοι άρσης του αδίκου	181

I. ΛΟΓΟΙ ΑΡΣΗΣ ΤΟΥ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΙΚΟΥ ΚΑΤΑΛΟΓΙΣΜΟΥ (ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΤΙΚΟΙ ΙΣΧΥΡΙΣΜΟΙ ΙΙ)

I. 1. Ενοχή και συνείδηση του αδίκου	183
I. 2. Η πραγματική πλάνη	183
I. 2. 1. Περιπτώσεις συγγενείς με την πραγματική πλάνη	185
I. 2. 2. Η αντίστροφη πραγματική πλάνη.....	187
I. 3. Η νομική πλάνη.....	187
I. 3. 1. Ειδικά ζητήματα νομικής πλάνης.....	190
I. 3. 2. Η αντίστροφη νομική πλάνη	191
I. 4. Η ανθρώπινη δυνατότητα για συμμόρφωση	192
I. 4. 1. Η ψυχική πίεση. Ιδίως ο εξαναγκασμός ('duress')	192
I. 4. 2. Η ανθρώπινη δυνατότητα για συμμόρφωση μεταξύ απόλυτης εξατομίκευσης και στερεοτύπου.....	194

ΙΑ. ΤΟ ΤΙΜΩΡΗΤΟ ΤΗΣ ΠΡΑΞΗΣ, ΟΙ ΠΟΙΝΕΣ ΚΑΙ Η ΕΠΙΜΕΤΡΗΣΗ ΤΟΥΣ

ΙΑ. 1. Το τιμωρητό της πράξης και τα κωλύματά του	196
ΙΑ. 2. Οι ποινές του κυπριακού ποινικού συστήματος. Οι πρόνοιες του ΠΚ.....	199
ΙΑ. 3. Οι ποινές του κυπριακού ποινικού συστήματος. Ειδικές πρόνοιες.....	205
ΙΑ. 4. Η επιμέτρηση της ποινής ('sentencing') και οι κανόνες της	208

ΕΡΓΟΓΡΑΦΙΑ

Διεθνής.....	216
Ελληνόγλωσση	255

ΛΗΜΜΑΤΙΚΟ ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ.....	289
---------------------------------	------------

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ

Κυπριακές

- ΑΔ, Α.Γ.Α. ν Δημοκρατίας 2 ΑΑΔ 345, σελ. 73²⁴³
- ΑΔ, Αδελφοί Λαμπριανίδη ν Συμβουλίου Βελτιώσεως Γερίου (1989) 2 ΑΑΔ 390, σελ. 208⁵⁹⁷
- ΑΔ, Αθηνής ν Δημοκρατίας (1990) 2 ΑΑΔ 41, σελ. 120³⁸⁵
- ΑΔ, Αίτηση Γενικού Εισαγγελέα υπ' αρ. 1/1992 (1992) 2 ΑΑΔ 191, σελ. 59²⁰⁴
- ΑΔ, Αίτηση Γενικού Εισαγγελέα υπ' αρ. 4/1999 (1999) 2 ΑΑΔ 432, σελ. 59²⁰⁴
- ΑΔ, Αίτηση Γενικού Εισαγγελέα υπ' αρ. 6/2004 (2005) 2 ΑΑΔ 89, σελ. 59²⁰⁴
- ΑΔ, Αίτηση Χαράλαμπου Σιακαλλή υπ' αρ. 20/2001 (2001) 1 ΑΑΔ 323, σελ. 59²⁰⁴
- ΑΔ, Αίτηση Δημ. Χατζησάββα υπ' αρ. 134/1992 (1992) 1 ΑΑΔ 1134, σελ. 199⁵⁷⁴
- ΑΔ, Αθανασίου ν Αστυνομίας (2006) 2 ΑΑΔ 367, σελ. 115³⁶⁴, 120³⁸⁴
- ΑΔ, Ακκελίδου ν Αστυνομίας (2005) 2 ΑΑΔ 249, σελ. 112³⁵⁴, 115³⁶⁴
- ΑΔ, Ali Hassan ν Αστυνομίας (1992) 2 ΑΑΔ 143, σελ. 209⁶⁰³
- ΑΔ, Anastassiades ν Republic (1977) 2 CLR 97, σελ. 115³⁶⁴
- ΑΔ, Ανδρέου ν Αστυνομίας (1997) 2 ΑΑΔ 409, σελ. 134⁴¹⁶
- ΑΔ, Andreou Panayiotis Chr ν The Republic (1977) 2 CLR 81, σελ. 124³⁹²
- ΑΔ, Antoniadēs and Another ν Police (1964) 1 CLR 139, σελ. 206⁵⁹⁴
- ΑΔ, Αντώνης Χαραλάμπος Αντωνίου ν Δημοκρατίας (Ποινική Έφεση υπ' αρ. 6671) της 18.2.2000, σελ. 131⁴⁰⁶
- ΑΔ, Αντωνίου ν Δημοκρατίας (1997) 3 ΑΑΔ 441, σελ. 57¹⁹⁵
- ΑΔ, Αντωνίου Δημητράκης ν Αστυνομίας (1989) 2 CLR 299, σελ. 54¹⁸⁸, 174⁵¹⁶
- ΑΔ, Αργυρίδης κ. ά. ν Αστυνομίας (Ποινικές Εφέσεις υπ' αρ. 64-69) της 21.6.2013, σελ. 201⁵⁷⁹
- ΑΔ, Αργυρού ν Αστυνομίας (1993) 2 ΑΑΔ 434, σελ. 184⁵³⁶
- ΑΔ, Αριστοδήμου ν Αστυνομίας (2007) 2 ΑΑΔ 411, σελ. 115³⁶⁴
- ΑΔ, Atallah ν Δημοκρατίας (1992) 2 ΑΑΔ 94, σελ. 209⁶⁰³
- ΑΔ, Athanassiou ν Republic (1978) 2 CLR 17, σελ. 201⁵⁷⁹
- ΑΔ, Athina Media Services Ltd ν Αστυνομίας (Ποινική Έφεση υπ' αρ. 77/2013) της 4.7.2014, σελ. 203⁵⁸⁵
- ΑΔ, Attorney General of the Republic ν Pavlos Papaelia Pavlou (1978) 2 CLR 456, σελ. 131⁴⁰⁴
- ΑΔ, Attorney-General of the Republic ν Vasiliotis alias Kaizer and Another (1967) 2 CLR 20, σελ. 42¹⁵¹
- ΑΔ, Αχιλλέως ν Αστυνομίας (1989) 2 ΑΑΔ 335, σελ. 200⁵⁷⁶
- ΑΔ, Αχτάρ κ. ά. ν Αστυνομίας (2010) 2 ΑΑΔ 397, σελ. 157
- ΑΔ, Ayres Paul Frank ν The Republic (1971) 2 CLR 16, σελ. 112³⁵⁴
- ΑΔ, Azinas ν Police (1981) 2 CLR 9, σελ. 42¹⁵¹, 48¹⁶⁷, 112³⁵⁴, 114³⁶²
- ΑΔ, Azzeh ν Republic (1983) 2 CLR 14, σελ. 200⁵⁷⁶
- ΑΔ, Βασιλειάδης ν Αστυνομίας (1991) 2 ΑΑΔ 409, σελ. 201⁵⁷⁹
- ΑΔ, Βασιλείου ν Αστυνομίας (1994) 2 ΑΑΔ 202, σελ. 130⁴⁰⁰

- ΑΔ, Βασιλείου ν Δημοκρατίας (2002) 2 ΑΑΔ 104, σελ. 197⁵⁶⁸
- ΑΔ, Βασιλείου κ. ά. ν Δημοκρατίας (2000) 2 ΑΑΔ 482, σελ. 118³⁷¹, 157
- ΑΔ, Βενιζέλου ν Δημοκρατίας (2009) 2 ΑΑΔ 59, σελ. 115³⁶⁴
- ΑΔ, Beyrouty κ.ά. ν Δημοκρατίας (1991) 2 ΑΑΔ 543, σελ. 209⁶⁰³
- ΑΔ, Βιττή ν Αστυνομίας (1990) 2 ΑΑΔ 30, σελ. 131⁴⁰⁶
- ΑΔ, Board for Registration of Architects and Civil Engineers ν Kyriakides (1966) 3 CLR 640, σελ. 57¹⁹⁵
- ΑΔ, Βουβλινόπουλος κ. ά. ν Δημοκρατίας, (1992) 2 ΑΑΔ 59, σελ. 188⁵⁴⁷
- ΑΔ, Βουδάσκας ν Δημοκρατίας (1967) 2 ΑΑΔ 109, σελ. 76²⁵⁵
- ΑΔ, Λάρης Βραχίμης ν Αστυνομίας (2000) 2 ΑΑΔ 527, σελ. 204⁵⁸⁵, 208⁵⁹⁷, 210⁶⁰⁸, 215⁶²⁴
- ΑΔ, Charalambous Ion ν The Police (1982) 2 CLR 169, σελ. 112³⁵⁴
- ΑΔ, Alkiviades Chrysanthou ν The Police (1970) 2 CLR 95, σελ. 59²⁰⁴
- ΑΔ, Γενικός Εισαγγελέας ν Αβρααμίδη (1993) 2 ΑΑΔ 355, σελ. 210⁶⁰⁷
- ΑΔ, Γενικός Εισαγγελέας ν Αεροπόρου (1997) 2 ΑΑΔ 17, σελ. 121³⁸⁶
- ΑΔ, Γενικός Εισαγγελέας ν Αλέξανδρου Αλεξάνδρου (Αρ. 1) (2009) 2 ΑΑΔ 226, σελ. 121³⁸⁵
- ΑΔ, Γενικός Εισαγγελέας της Δημοκρατίας ν Μάριου Ασιώτη (2010) 2 ΑΑΔ 67, σελ. 204⁵⁸⁵, 210⁶⁰⁷
- ΑΔ, Γενικός Εισαγγελέας ν Μιχαλάκη Βασιλειάδη κ. ά. (2001) 2 ΑΑΔ 65, σελ. 208⁵⁹⁷
- ΑΔ, Γενικός Εισαγγελέας ν Β. Βασιλείου (2003) 2 ΑΑΔ 21, σελ. 201⁵⁷⁹
- ΑΔ, Γενικός Εισαγγελέας ν Β. Βάσου κ. ά. (2005) 2 ΑΑΔ 653, σελ. 198⁵⁷²
- ΑΔ, Γενικός Εισαγγελέας ν Βαρνάβα (1999) 2 ΑΑΔ 638, σελ. 198⁵⁷²
- ΑΔ, Γενικός Εισαγγελέας ν BISCO (1991) 2 ΑΑΔ 16, σελ. 38¹³⁵, 209⁶⁰³
- ΑΔ, Γενικός Εισαγγελέας ν Γεωργίου (2001) 2 ΑΑΔ 272, σελ. 198⁵⁷²
- ΑΔ, Γενικός Εισαγγελέας ν Γεωργίου (2002) 2 ΑΑΔ 464, σελ. 201⁵⁷⁹, 209⁶⁰²
- ΑΔ, Γενικός Εισαγγελέας ν Αντώνη Δημητρίου (2010) 2 ΑΑΔ 298, σελ. 139⁴³⁰
- ΑΔ, Γενικός Εισαγγελέας ν Άριστου Ευαγόρου (2001) 2 ΑΑΔ 285, σελ. 204⁵⁸⁵, 209^{602, 603}
- ΑΔ, Γενικός Εισαγγελέας ν Ιωάννου (2003) 2 ΑΑΔ 534, σελ. 205⁵⁸⁹
- ΑΔ, Γενικός Εισαγγελέας ν Κουκκίδη (Ποινική Έφεση υπ' αρ. 198/2012) της 19.2.2013, σελ. 202⁵⁸¹
- ΑΔ, Γενικός Εισαγγελέας ν Aram Makamian (2007) 2 ΑΑΔ 405, σελ. 188⁵⁴⁷, 204⁵⁸⁵, 209⁶⁰², 210⁶⁰⁷
- ΑΔ, Γενικός Εισαγγελέας ν Μαλέγκου (1994) 2 ΑΑΔ 1, σελ. 211⁶¹⁰
- ΑΔ, Γενικός Εισαγγελέας ν Μανώλη (1995) 2 ΑΑΔ 207, σελ. 208⁵⁹⁷
- ΑΔ, Γενικός Εισαγγελέας ν Μάρκου (2005) 2 ΑΑΔ 36, σελ. 139⁴³⁰
- ΑΔ, Γενικός Εισαγγελέας ν Λεωνίδα Ματθαίου (1994) 2 CLR 1, σελ. 201⁵⁷⁹, 209⁶⁰²
- ΑΔ, Γενικός Εισαγγελέας ν Μενελάου (2004) 2 ΑΑΔ 223, σελ. 198⁵⁷²
- ΑΔ, Γενικός Εισαγγελέας ν. Μονιάτη (Ποινική Έφεση υπ' αρ. 6967) της 13.11.2000, σελ. 209⁶⁰²
- ΑΔ, Γενικός Εισαγγελέας ν Παναγιώτου (2002) 2 ΑΑΔ 84, σελ. 210⁶⁰⁹
- ΑΔ, Γενικός Εισαγγελέας ν Παπαγεωργίου (2007) 2 ΑΑΔ 514, σελ. 200⁵⁷⁶
- ΑΔ, Γενικός Εισαγγελέας ν Πατατάρη (1994) 2 ΑΑΔ 128, σελ. 56¹⁹³
- ΑΔ, Γενικός Εισαγγελέας ν Πέτρου (1993) 2 ΑΑΔ 9, σελ. 210⁶⁰⁸

- ΑΔ, Γενικός Εισαγγελέας ν Πέτρου (Ποινική Έφεση υπ' αρ. 206/05) της 5.5.2006, σελ. 200⁵⁷⁶
- ΑΔ, Γενικός Εισαγγελέας ν Χρ. Πιρίκη (2001) 2 ΑΑΔ 279, σελ. 139⁴³⁰
- ΑΔ, Γενικός Εισαγγελέας ν Πότση κ.ά. (2000) 2 ΑΑΔ 252, σελ. 198⁵⁷²
- ΑΔ, Γενικός Εισαγγελέας ν Σαζός (2001) 2 ΑΑΔ 18, σελ. 112³⁵⁴, 129³⁹⁹, 136⁴²¹
- ΑΔ, Γενικός Εισαγγελέας ν Σατανά κ. ά. (1996) 2 ΑΑΔ 257, σελ. 202⁵⁸¹
- ΑΔ, Γενικός Εισαγγελέας ν Μπλάκε Α. Σενέκη κ. ά. (Ποινικές Εφέσεις υπ' αρ. 190, 195/2011) της 23.5.2012, σελ. 197⁵⁶⁸
- ΑΔ, Γενικός Εισαγγελέας ν Μ. Γ. Στυλιανού (2001) 2 ΑΑΔ 55, σελ. 201⁵⁷⁹
- ΑΔ, Γενικός Εισαγγελέας ν Σχίζα κ.ά. (1996) 2 ΑΑΔ 175, σελ. 204⁵⁸⁵
- ΑΔ, Γενικός Εισαγγελέας ν Τέλλα (1991) 2 ΑΑΔ 71, σελ. 210⁶⁰⁹
- ΑΔ, Γενικός Εισαγγελέας ν Τζιουχάρη (2005) 2 ΑΑΔ 161, σελ. 202⁵⁸¹
- ΑΔ, Γενικός Εισαγγελέας ν. Τόκκαλλου (2001) 2 ΑΑΔ 95, σελ. 209⁶⁰²
- ΑΔ, Γενικός Εισαγγελέας ν Τρύφωνος (2003) 2 ΑΑΔ 147, σελ. 201⁵⁷⁹
- ΑΔ, Γενικός Εισαγγελέας ν Ζανέττου Τσαπατσάρη κ. ά. (2000) 2 ΑΑΔ 304, σελ. 209⁶⁰², 210⁶⁰⁹
- ΑΔ, Γενικός Εισαγγελέας ν Τσιολή (1991) 2 ΑΑΔ 194, σελ. 78²⁶²
- ΑΔ, Γενικός Εισαγγελέας ν Χ. Ττίγκη κ. ά. (Ποινικές Εφέσεις υπ' αρ. 171-3/2010) της 25.1.2013, σελ. 213⁶¹⁷
- ΑΔ, Γενικός Εισαγγελέας ν Φανιέρου (1996) 2 ΑΑΔ 303, σελ. 201, 202⁵⁸¹
- ΑΔ, Γενικός Εισαγγελέας ν Αντώνη Χαραλαμπίδη (2009) 2 ΑΑΔ 537, σελ. 202⁵⁸⁰
- ΑΔ, Γενικός Εισαγγελέας ν Χ. Α. Χαραλάμπους (1999) 2 ΑΑΔ 583, σελ. 201⁵⁷⁹
- ΑΔ, Γενικός Εισαγγελέας ν Χρυσοστόμου (Αρ. 1) (2000) 2 ΑΑΔ 11, σελ. 132⁴¹⁰
- ΑΔ, Γενικός Εισαγγελέας ν Αντώνη Χρυσοστόμου (Αρ.1) (2002) 2 ΑΑΔ 473, σελ. 129³⁹⁹
- ΑΔ, Γενικός Εισαγγελέας ν Χρυσοστόμου (2002) 2 ΑΑΔ 518, σελ. 204⁵⁸⁵
- ΑΔ, Γεωργιάδης ν Διευθυντή Τμήματος Κοινωνικών Ασφαλίσεων (1989) 2 ΑΑΔ 367, σελ. 54¹⁸⁷, 55¹⁹⁰
- ΑΔ, Georghiou Polymnia ν The Police (1978) 2 CLR 108, σελ. 131⁴⁰⁴
- ΑΔ, Γεωργίου ν Αστυνομίας (1991) 2 ΑΑΔ 525, σελ. 200⁵⁷⁶, 210⁶⁰⁹
- ΑΔ, Σ. Ζ. Γεωργίου, άλλως Καμμούγιαρος ν Αστυνομίας (2003) 2 ΑΑΔ 565, σελ. 215⁶²⁴
- ΑΔ, Βασ. Γιώτη ν Αστυνομίας (2005) 2 ΑΑΔ 373, σελ. 204⁵⁸⁵
- ΑΔ, Γρηγορίου ν Αστυνομίας (1996) 2 ΑΑΔ 217, σελ. 210⁶⁰⁹
- ΑΔ, S. A. Demetriou ν The Republic (1984) 2 CLR 323, σελ. 77²⁵⁹
- ΑΔ, Δημητρίου ν Αστυνομίας (2007) 2 ΑΑΔ 21, σελ. 200⁵⁷⁶
- ΑΔ, Παντελής Δημητρίου ν Δημοκρατίας (1974) 2 CLR 45, σελ. 201⁵⁷⁹
- ΑΔ, Δημοκρατία ν Γεωργίου, (1991) 1 ΑΑΔ 887, σελ. 59²⁰⁴
- ΑΔ, Δημοκρατία ν Κυριάκου κ. ά. (1990) 2 ΑΑΔ 264, σελ. 210⁶⁰⁸
- ΑΔ, Δημοκρατία ν Πανίκου κ. ά. (υπόθ. 27212/2010) της 11.4.2011, σελ. 194⁵⁵⁸
- ΑΔ, Δημοκρατία ν Πέπη (1990) 2 ΑΑΔ 24, σελ. 201⁵⁷⁹
- ΑΔ, Δημοκρατία κατά Ν. Σαμψών (1991) 1 ΑΑΔ 858, σελ. 197⁵⁶⁷
- ΑΔ, Δημοκρατία ν Χατζηγιάννου κ. ά. (1994) 3 ΑΑΔ 401, σελ. 53¹⁸⁴
- ΑΔ, Dias United Publishing Co Ltd ν The Police (1982) 2 CLR 229, σελ. 142⁴³⁷
- ΑΔ, Director of Social Insurance Services ν Thrasivoulos Georghiadis (1988) 2 CLR 74, σελ. 54¹⁸⁷

- ΑΔ, Eracleous v Republic (1984) 2 CLR 441, σελ. 204⁵⁸⁵
ΑΔ, Ευαγόρου v Αστυνομίας (2001) 2 ΑΑΔ 632, σελ. 204⁵⁸⁵
ΑΔ, Ευγενίου v Αστυνομίας (1984) 2 ΑΑΔ 327, σελ. 72²³⁹
ΑΔ, Fournides v Republic (1986) 2 CLR 73, σελ. 115³⁶⁴
ΑΔ, Mikis Frixou alias Paraschos v The Police (1963) 1 CLR 83, σελ. 200⁵⁷⁶
ΑΔ, G & A Computers Ltd (Πολιτική Αίτηση υπ' αρ. 42/2012) της 8.5.2012, σελ. 149⁴⁵⁷
ΑΔ, Gani v Δημοκρατίας (1991) 2 ΑΑΔ 134, σελ. 58¹⁹⁸
ΑΔ, Gavalas v The Police (1985) 2 CLR 114, σελ. 135⁴²¹, 139⁴³⁰
ΑΔ, Gazi Ahmed v The Police and Ombashi Halil Tahir v The Police (της 25.4.1951) V19 CLR 34, σελ. 188⁵⁴⁷
ΑΔ, Hadjisavvas v Republic (1988) 2 CLR 37, σελ. 115³⁶⁴
ΑΔ, Haggag v Δημοκρατίας (1977) 2 ΑΑΔ 52, σελ. 138⁴²⁹
ΑΔ, Hailis Costas Michael v The Police (1982) 2 CLR 99, σελ. 112³⁵⁴, 139⁴³¹
ΑΔ, Hodfield v Διευθύντριας Τμήματος Τελωνείων (2002) 2 ΑΑΔ 414, σελ. 115³⁶⁴, 121³⁸⁵
ΑΔ, Επαρχιακός Λειτουργός Εργασίας Λεμεσού v Εργοληπτικών Επιχειρήσεων Π. Γιατρός Λτδ (1996) 2 ΑΑΔ 7, σελ. 104³³¹
ΑΔ, Ζακακιώτης Χαράλαμπος v Αστυνομίας (2009) 2 ΑΑΔ 175, σελ. 112³⁵⁴
ΑΔ, Ζυπιτής v Αστυνομίας (2003) 2 ΑΑΔ 220, σελ. 134⁴¹⁶
ΑΔ, JEL Holdings Ltd και Άλλος v Διευθυντή των Υπηρεσιών Κοινωνικών Ασφαλίσεων (2011) 2 ΑΑΔ 422, σελ. 203⁵⁸⁵
ΑΔ, Ηλιάδη v Αστυνομίας (2009) 2 ΑΑΔ 412, σελ. 202⁵⁸¹
ΑΔ, Θεοδώρου v Δημοκρατίας (Ποινική Έφεση υπ' αρ. 72/2010) της 19.9.2011, σελ. 200⁵⁷⁶
ΑΔ, Θεοφάνους v Αστυνομίας (1990) 2 ΑΑΔ 160, σελ. 131⁴⁰⁶
ΑΔ, Θεοχάρους v Αστυνομίας (2008) 2 ΑΑΔ 575, σελ. 213⁶¹⁷
ΑΔ, Θωμά v Αστυνομίας (1995) 2 ΑΑΔ 255, σελ. 190⁵⁵²
ΑΔ, Ιακώβου v Δημοκρατίας (1991) 2 ΑΑΔ 211, σελ. 121³⁸⁵
ΑΔ, Ισιδώρου Σιδέρης v G M Christofi Enterprises Ltd κ. ά. (1999) 2 ΑΑΔ 60, σελ. 204⁵⁸⁵, 209⁶⁰², 213⁶¹⁸
ΑΔ, Ιωαννίδης v Κρητικού (1992) 1 ΑΑΔ 828, σελ. 59²⁰⁴
ΑΔ, Ιωάννου v Αστυνομίας (1997) 2 ΑΑΔ 267, σελ. 197, 197⁵⁶⁸
ΑΔ, Ιωάννου v Αστυνομίας (2010) 2 ΑΑΔ 243, σελ. 213⁶¹⁷
ΑΔ, Ιωάννου κ. ά. v Δημοκρατίας (1996) 2 ΑΑΔ 200, σελ. 121³⁸⁶
ΑΔ, Ιοαννου Demetrios Evgeniou v The Police (1985) 2 CLR 14, σελ. 124³⁹²
ΑΔ, Kalli Ioannis v The Police V23 CLR 16, σελ. 142⁴³⁷
ΑΔ, Καρακάννας v Αστυνομίας (2004) 2 ΑΑΔ 463, σελ. 213⁶¹⁷
ΑΔ, Karaoglanian v Police (1984) 2 CLR 161, σελ. 139⁴³⁰
ΑΔ, Karaviotis & Others v The Police (1967) 2 CLR 286, σελ. 200⁵⁷⁶
ΑΔ, Karoullas & Markoullis Estates Ltd κ.ά. v Χαραλαμπίδη κ.ά. (2002) 2 ΑΑΔ 231, σελ. 190⁵⁵²
ΑΔ, Katelaris v Police (1980) 2 CLR 230, σελ. 120³⁸⁵
ΑΔ, Katsaronas & Others v Αστυνομίας (1975) 11 JSC 1644, σελ. 200⁵⁷⁶
ΑΔ, Καττής κ. ά. v Δημοκρατίας (2002) 2 ΑΑΔ 262, σελ. 59²⁰⁴
ΑΔ, Καυκαρής v Δημοκρατίας (1990) 2 ΑΑΔ 203, σελ. 120³⁸⁵

- ΑΔ, Καύκαρος κ. ά. ν Δημοκρατίας (1995) 2 ΑΑΔ 51, σελ. 197, 197⁵⁶⁸
- ΑΔ, Kentas ν The Republic (1971) 2 CLR 305, σελ. 76^{255, 257}
- ΑΔ, Κέρκνς Γιάνννς ν Δημοκρατίας (2010) 2 ΑΑΔ 433, σελ. 200⁵⁷⁶
- ΑΔ, Khadar Samir Mohammed and Another ν The Republic (1978) 2 CLR 132, σελ. 120³⁸⁵
- ΑΔ, Khaknegad Mohammad ν Αστυνομίας (2011) 2 ΑΑΔ 192, σελ. 188⁵⁴⁷
- ΑΔ, Κιουφή Ασμή άλλως Χουσεϊν Ουζουνλου ν Αστυνομίας (1990) 2 ΑΑΔ 82, σελ. 188⁵⁴⁷
- ΑΔ, Κιτρομηλίδης ν Αστυνομίας (2009) 2 ΑΑΔ 162, σελ. 139⁴³⁰
- ΑΔ, Κόκκινος ν Αστυνομίας (1995) 2 ΑΑΔ 135, σελ. 208⁵⁹⁷
- ΑΔ, Κοκκίνου ν Αστυνομίας (Ποινική Έφεση υπ' αρ. 86/2011) της 24.1.2014, σελ. 128³⁹⁷
- ΑΔ, Κολοκασίδης ν Δημοκρατίας (1992) 2 ΑΑΔ 252, σελ. 213⁶¹⁷
- ΑΔ, Kolokotronis ν The Police (1974) 2 CLR 32, σελ. 100³²³
- ΑΔ, Kontos Ntinis ν The Police (1967) 2 CLR 272, σελ. 139⁴³⁰, 184⁵³⁶
- ΑΔ, Kougkas and Others ν Police (1968) 2 CLR 209, σελ. 206⁵⁹⁴
- ΑΔ, Koukos ν Police (1986) 2 CLR 1, σελ. 201⁵⁷⁹
- ΑΔ, Κούκος ν Δημοκρατίας (Ποινική Έφεση υπ' αρ. 125/2010) της 20.2.2012, σελ. 112³⁵⁴
- ΑΔ, Demetris Michael Kourris ν The Police (1970) 2 CLR 53, σελ. 78²⁶²
- ΑΔ, Κουφού και άλλος ν Αστυνομίας (1993) 2 ΑΑΔ 396, σελ. 200⁵⁷⁶
- ΑΔ, Κυπριανίδης κ. ά. ν Αστυνομίας (1994) 2 ΑΑΔ 246, σελ. 211⁶¹⁰, 215⁶²⁴
- ΑΔ, Κυριάκου ν Δημοκρατίας (2003) 2 ΑΑΔ 141, σελ. 210⁶⁰⁷
- ΑΔ, Κύρκος ν Αστυνομίας (Ποινική Έφεση υπ' αρ. 15/2011) της 22.2.2013, σελ. 211⁶¹⁰
- ΑΔ, Κωνσταντίνου ν Αστυνομίας (Αρ. 2) (2008) 2 ΑΑΔ 447, σελ. 67²²⁶
- ΑΔ, Κωνσταντίνου ν Αστυνομίας (2009) 2 ΑΑΔ 583, σελ. 201⁵⁷⁹, 202⁵⁸²
- ΑΔ, Κωνσταντίνου ν ΚΟΤ (2010) 2 ΑΑΔ 37, σελ. 52¹⁷⁶
- ΑΔ, Κωνσταντίνου Λοϊζος ν Δημοκρατίας (1997) 2 ΑΑΔ 255, σελ. 115³⁶⁴, 138⁴²⁹
- ΑΔ, Κωνσταντίνου Ρογήρος ν Αστυνομίας (2001) 2 ΑΑΔ 683, σελ. 184⁵³⁶
- ΑΔ, Λαζάρου ν Δημοκρατίας (1992) 2 ΑΑΔ 129, σελ. 78²⁶², 210⁶⁰⁸
- ΑΔ, Landau ν Δημοκρατίας (1991) 2 ΑΑΔ 178, σελ. 76²⁵⁵
- ΑΔ, Λαούρης ν Αστυνομίας (Ποινική Έφεση υπ' αρ. 143/2012) της 10.2.2014, σελ. 162⁴⁸⁴
- ΑΔ, Lapertas Fisheries Ltd ν Αστυνομίας (2002) 2 ΑΑΔ 335, σελ. 57¹⁹⁵
- ΑΔ, Λεβέντης ν Αστυνομίας (Ποινική Έφεση υπ' αρ. 6670) της 10.12.1999, σελ. 210⁶⁰⁸
- ΑΔ, Lekishvili (άλλως Λάτο) ν Δημοκρατίας (2000) 2 ΑΑΔ 351, σελ. 157
- ΑΔ, Β. Α. Λεμής ν Δημοκρατίας (1989) 2 ΑΑΔ 340, σελ. 76²⁵⁵
- ΑΔ, Λεωνίδου ν Αστυνομίας (2004) 2 ΑΑΔ 663, σελ. 202⁵⁸¹, 209⁶⁰²
- ΑΔ, Lion Auto Parts Ltd ν Γεωργίου (Ποινική έφεση 207/2012) της 24.6.2014, σελ. 49¹⁶⁸, 53¹⁸⁴, 204⁵⁸⁶
- ΑΔ, Λοϊζου ν Δημοκρατίας (Ποινική Έφεση 85/2011) της 19.11.2012, σελ. 210⁶⁰⁹
- ΑΔ, Loizou ν Sewage Board of Nicosia (1988) 1 CLR 122, σελ. 54¹⁸⁷
- ΑΔ, Maifoshis ν Police (1978) 2 CLR 2, σελ. 157
- ΑΔ, Makryas Pantelis Antoni ν The Police (1967) 2 CLR 245, σελ. 190⁵⁵²
- ΑΔ, Μαραγκός ν Αστυνομίας (1998) 2 ΑΑΔ 251, σελ. 157⁴⁷⁵
- ΑΔ, Marinakis Developers Ltd και Άλλοι ν Επάρχου Λάρνακας (2010) 2 ΑΑΔ 606, σελ. 190⁵⁵²
- ΑΔ, Ματούρ ν Αστυνομίας (1991) 2 ΑΑΔ 36, σελ. 200⁵⁷⁶

- ΑΔ, Μαυρογέννης v Βουλής των Αντιπροσώπων κ. ά. (Αρ. 3) (1996) 1 ΑΑΔ 315, σελ. 57¹⁹⁵
- ΑΔ, Μαυρομμάτης v Δημοκρατίας (1996) 2 ΑΑΔ 69, σελ. 120³⁸³, 135
- ΑΔ, Μαύρος Λάζαρος v Θεόδωρου Στυλιανού κ.ά. (1998) 1 ΑΑΔ 2389, σελ. 112³⁵⁴
- ΑΔ, N. Mavros and Others v The Police (1975) 2 C.L.R. 171, σελ. 202⁵⁸²
- ΑΔ, Μελανίτης Μάριος Χριστοδούλου v Δημοκρατίας (2004) 2 ΑΑΔ 309, σελ. 78²⁶²
- ΑΔ, Μελάς Λίνος κ. ά. v Γενικού Εισαγγελέα της Δημοκρατίας (2008) 2 ΑΑΔ 412, σελ. 198⁵⁷², 203⁵⁸⁵
- ΑΔ, Μενελάου v Δημοκρατίας (2004) 2 ΑΑΔ 407, σελ. 120³⁸⁵
- ΑΔ, Μενελάου κ. ά. v Δημοκρατίας (1971) 2 ΑΑΔ 146, σελ. 72²³⁹
- ΑΔ, Meshios Nicos Georghiou v Police V21 CLR 117, σελ. 139⁴³¹
- ΑΔ, Μεταλλικά Ηρακλής Μιχαηλίδης Ltd κ. ά. v Επαρχιακού Λειτουργού Εργασίας (1995) 2 ΑΑΔ 119, σελ. 55¹⁹⁰
- ΑΔ, Μ. Θ. v Αστυνομίας (2005) 2 ΑΔΔ 174, σελ. 210⁶⁰⁷
- ΑΔ, Miliotis v The Police (1966) 2 CLR 62, σελ. 57¹⁹⁵
- ΑΔ, Miliotis v The Police (1971) 2 CLR 292, σελ. 157⁴⁷⁵
- ΑΔ, Mirachis v The Police (1965) 2 CLR 28, σελ. 200⁵⁷⁶
- ΑΔ, Μιχαήλ v Δημοκρατίας (2003) 2 ΑΑΔ 123, σελ. 200⁵⁷⁶
- ΑΔ, Μιχαήλ v Δημοκρατίας (2005) 2 ΑΑΔ 692, σελ. 213⁶¹⁷
- ΑΔ, Μιχαήλ Κώστας v Δημοκρατίας (1992) 2 CLR 216, σελ. 209⁶⁰²
- ΑΔ, Μιχαηλίδης Χριστάκης Σολωμού v Δημοκρατίας (1989) 2 CLR 172, σελ. 115³⁶⁴
- ΑΔ, Μουσικός v Αστυνομίας (1992) 2 ΑΑΔ 286, σελ. 209⁶⁰³, 215⁶²⁴
- ΑΔ, Mouskos Panayiotis A v The District Officer of Larnaca (1976) 2 CLR 132, σελ. 139⁴³⁰
- ΑΔ, Municipality of Nicosia v Kypros Charalambous (1971) 2 CLR 339, σελ. 139⁴³⁰
- ΑΔ, Murrel v Αστυνομίας (1994) 2 ΑΑΔ 217, σελ. 130⁴⁰⁰
- ΑΔ, Μυλωνά κ. ά. v Δημοκρατίας (2006) 2 ΑΑΔ 384, σελ. 213⁶¹⁷
- ΑΔ, Μωυσίδης v Δημοκρατίας (2007) 2 ΑΑΔ 34, σελ. 78²⁶²
- ΑΔ, Nearchou v The Police (1965) 2 CLR 34, σελ. 135⁴²¹
- ΑΔ, A. Neofytou Krekou v The Republic (1983) 2 CLR 289, σελ. 77²⁵⁹
- ΑΔ, Ν. Νικήτα v Δημοκρατίας (Ποινική Έφεση υπ' αρ. 165/2011) της 20.3.2012, σελ. 197⁵⁶⁸
- ΑΔ, Νικοδήμου Νικόλαος v Αστυνομίας (2011) 2 ΑΑΔ 67, σελ. 208⁵⁹⁷
- ΑΔ, Νικολάου v Δημοκρατίας (2010) 2 ΑΑΔ 616, σελ. 205⁵⁸⁹
- ΑΔ, Νικολάου v Rolandos Enterprises Ltd (2004) 2 ΑΑΔ 546, σελ. 209⁶⁰²
- ΑΔ, Ν.Ν. v Δημοκρατίας (Ποινική Έφεση υπ' αρ. 45/2012) της 19.11.2012, σελ. 200⁵⁷⁶
- ΑΔ, Νούρος v Αστυνομίας (1996) 2 ΑΑΔ 161, σελ. 49¹⁶⁸
- ΑΔ, Ν. Χ. v Δημοκρατίας (Ποινική Έφεση υπ' αρ. 113/2010) της 14.9.2012, σελ. 111³⁵⁴
- ΑΔ, Ξυδά v Δημοκρατίας (Ποινική Έφεση υπ' αρ. 62/2011) της 29.11.2012, σελ. 111³⁵⁴
- ΑΔ, Οικονομίδης v Διευθυντή Κοινωνικών Ασφαλίσεων (1989) 2 ΑΑΔ 235, σελ. 115³⁶⁴, 116³⁶⁷, 139⁴³⁰
- ΑΔ, Ονησίλλου v Δημοκρατίας (1991) 2 ΑΑΔ 556, σελ. 120³⁸⁵
- ΑΔ, Ονουφρίου v Δημοκρατίας (2000) 2 ΑΑΔ 560, σελ. 115³⁶⁴, 120³⁸⁵
- ΑΔ, Παγιαβλάς v Αστυνομίας (1998) 2 ΑΑΔ 240, σελ. 200⁵⁷⁶, 201
- ΑΔ, Παϊκού Άγης v Αστυνομίας (2008) 2 ΑΑΔ 584, σελ. 204⁵⁸⁵

- ΑΔ, Παναγή ν Δημοκρατίας (1997) 2 ΑΑΔ 445, σελ. 76²⁵⁵
- ΑΔ, Παναγή ν Αστυνομίας (Ποινική Έφεση υπ' αρ. 87/2012) της 20.9.2012, σελ. 200⁵⁷⁶
- ΑΔ, Παναγιωτίδης ν Αστυνομίας (1991) 2 ΑΑΔ 78, σελ. 206⁵⁹⁴
- ΑΔ, Παναγιώτου ν Δημοκρατίας (1997) 2 ΑΑΔ 138, σελ. 215⁶²⁴
- ΑΔ, Παναγιώτου ν Αστυνομίας (Ποινική Έφεση υπ' αρ. 121/2012) της 21.5.2013, σελ. 111³⁵⁴
- ΑΔ, Παντελή ν Δημοκρατίας (1969) 2 ΑΑΔ 92, σελ. 76²⁵⁵
- ΑΔ, Παντελής ν Δημοκρατίας (2003) 2 ΑΑΔ 123, σελ. 205⁵⁸⁹
- ΑΔ, Papadopoulos Eleftherios Κ ν The Republic (1980) 2 CLR 10, σελ. 112³⁵⁴
- ΑΔ, Παπαευσταθίου ν Αστυνομίας (2004) 2 ΑΑΔ 39, σελ. 52¹⁷⁶, 201⁵⁷⁹
- ΑΔ, Παπέττα ν Αστυνομίας (Ποινική Έφεση υπ' αρ. 172/2012) της 11.3.2013, σελ. 197⁵⁶⁸
- ΑΔ, Παραρέ ν Αστυνομίας (Ποινική Έφεση υπ' αρ. 46/2013) της 20.3.2013, σελ. 200⁵⁷⁶
- ΑΔ, Παρούτη ν Δημοκρατίας (2009) 2 ΑΑΔ 446, σελ. 112³⁵⁴, 120³⁸⁵
- ΑΔ, Παυλόπουλος ν Skopy Shoe Factory Ltd (2003) 2 ΑΑΔ 261, σελ. 139⁴³⁰
- ΑΔ, Παφίτης κ. ά. ν Δημοκρατίας (1990) 2 Α.Α.Δ. 102, σελ. 115³⁶⁴
- ΑΔ, Πεπέκκος ν Δημοκρατίας (Ποινική Έφεση υπ' αρ. 203/2010) της 22.2.2012, σελ. 118³⁷¹
- ΑΔ, Pernell Geoffrey Michael John κ. ά. ν Δημοκρατίας (Αρ. 1) (1998) 2 ΑΑΔ 177, σελ. 55¹⁹⁰
- ΑΔ, Pernell Geoffrey Michael John κ. ά. ν Δημοκρατίας (Αρ. 2) (1998) 2 ΑΑΔ 417, σελ. 78²⁶²
- ΑΔ, Πέτρου ν Αστυνομίας (1994) 2 ΑΑΔ 233, σελ. 134⁴¹⁶
- ΑΔ, Ι. Μ. Πεύκος ν Δημοκρατίας (1961) ΑΑΔ 340, σελ. 48¹⁶⁷, 55¹⁹⁰, 200⁵⁷⁶
- ΑΔ, Philippou ν The Republic (1983) 2 CLR 245, σελ. 200⁵⁷⁶
- ΑΔ, Πισκόπου ν Δημοκρατίας (1999) 2 ΑΑΔ 342, σελ. 28¹⁰¹, σελ. 209⁶⁰²
- ΑΔ, Platritis ν The Police 2 CLR 174, σελ. 48¹⁶⁷
- ΑΔ, Police ν Ιοαννου (1989) 2 CLR 61, σελ. 78²⁶²
- ΑΔ, Polycarpou ν The Police (1970) 2 CLR 112, σελ. 200⁵⁷⁶
- ΑΔ, Poron Guektor ν Αστυνομίας (2008) 2 ΑΑΔ 338, σελ. 185⁵³⁹
- ΑΔ, Ποταμός ν Alpha Bank Cyprus Ltd (Ποινική Έφεση 197/2010) της 27.3.2012, σελ. 204⁵⁸⁶
- ΑΔ, Πουτζιουρής κ. ά. ν Δημοκρατίας (1990) 2 ΑΑΔ 309, σελ. 48¹⁶⁷
- ΑΔ, Προδρόμου ν Αστυνομίας (1990) 2 ΑΑΔ 98, σελ. 56¹⁹³
- ΑΔ, Πρόεδρος της Δημοκρατίας ν Βουλής των Αντιπροσώπων (1991) 3 ΑΑΔ 252, σελ. 57¹⁹⁵
- ΑΔ, R ν Sofoklis Georghiou (1957) V 22 CLR 147, σελ. 42¹⁵¹
- ΑΔ, Rasit Henver και Άλλος ν Αστυνομίας (2010) 2 ΑΑΔ 515, σελ. 59²⁰⁴
- ΑΔ, Rayas ν The Police 19 CLR 308, σελ. 135
- ΑΔ, Republic ν Georghiou (1989) 2 CLR 31, σελ. 201⁵⁷⁹
- ΑΔ, Rex ν Christos Vasili V13 CLR 36, σελ. 139⁴³⁰
- ΑΔ, ΡΙΚ ν Καραγιώργη κ. ά. (1991) 3 ΑΑΔ 159, σελ. 57¹⁹⁵
- ΑΔ, Riley ν Αστυνομίας (1989) 2 ΑΑΔ 335, σελ. 56¹⁹³
- ΑΔ, Rocky Safiullah ν Αστυνομίας (Ποινική Έφεση υπ' αρ. 7700) της 23.9.2004, σελ. 114³⁶², 188⁵⁴⁷
- ΑΔ, Rossides ν Republic (1983) 2 CLR 391, σελ. 99³²³
- ΑΔ, Σάββα ν Αστυνομίας (2000) 2 ΑΑΔ 115, σελ. 129³⁹⁹
- ΑΔ, Σάββα ν Δημοκρατίας (1993) 2 ΑΑΔ 258, σελ. 120³⁸⁵
- ΑΔ, Σακαρίδης κ. ά. ν Αστυνομίας (2011) 2 ΑΑΔ 272, σελ. 209⁶⁰², 213⁶¹⁷

- ΑΔ, Santis and Others v Republic (1983) 3 CLR 419, σελ. 53¹⁸⁴
- ΑΔ, Sarmallis and Another v Police (1984) 2 CLR 28, σελ. 206⁵⁹⁴
- ΑΔ, Sayed Abdalla El v Αστυνομίας (2011) 2 ΑΑΔ 484, σελ. 132⁴¹⁰
- ΑΔ, Sea Island Tours Ltd v KOT (1995) 2 ΑΑΔ 196, σελ. 139^{430, 431}, 142⁴³⁷
- ΑΔ, Sewage Board of Nicosia v Anastasia Demosthenous and Another (1982) 2 CLR 252, σελ. 139⁴³⁰, 188⁵⁴⁷
- ΑΔ, Shistris Yiannakis v Cyprus Tourism Organisation (1983) 2 CLR 72, σελ. 139⁴³⁰
- ΑΔ, Σιλβέστρου v Αστυνομίας (1996) 2 ΑΑΔ 151, σελ. 130⁴⁰⁰
- ΑΔ, Σίμκαση v Αστυνομίας (1995) 2 ΑΑΔ 22, σελ. 205⁵⁸⁹
- ΑΔ, Francis Kenneth Smith and Another v The Police (1969) 2 CLR 189, σελ. 78²⁶²
- ΑΔ, Σολωμού v Αστυνομίας (1991) 2 ΑΑΔ 324, σελ. 209⁶⁰³
- ΑΔ, Soteriou v The Republic (1962) 1 CLR 188, σελ. 48¹⁶⁷
- ΑΔ, Souilmi v Αστυνομίας (1992) 2 ΑΑΔ 248, σελ. 209⁶⁰³, 210⁶⁰⁸
- ΑΔ, Spiritos Pavlos Ioannou v The Police (1969) 2 CLR 36, σελ. 131⁴⁰⁴
- ΑΔ, Σταυρινού v Δημοκρατίας (2008) 2 ΑΑΔ 706, σελ. 121³⁸⁵
- ΑΔ, Γ. Κ. Σταύρου «Φάντη» v Δημοκρατίας (2002) 2 ΑΑΔ 61, σελ. 211⁶¹⁰
- ΑΔ, Stylianou Solomos v The Police (1962) CLR 152, σελ. 188⁵⁴⁷
- ΑΔ, Συνεργατική Πιστωτική Εταιρεία Κοντέας v Γ. Λουκά-Ξιαρή (Ποινική Έφεση υπ' αρ. 218/2012) της 24.6.2014, σελ. 53¹⁸⁴
- ΑΔ, Σωκράτους v Αστυνομίας (1989) 2 ΑΑΔ 1, σελ. 130⁴⁰⁰
- ΑΔ, Σ. Σ. Σωκράτους v Αστυνομίας (2006) 2 ΑΑΔ 138, σελ. 213⁶¹⁷
- ΑΔ, Σωκράτους v Δημοκρατίας (1994) 2 ΑΑΔ 132, σελ. 209⁶⁰³
- ΑΔ, The Improvement Board of Eylenja v Andreas Constantinou (1967) 1 CLR 167, σελ. 57¹⁹⁵
- ΑΔ, Τηλεμάχου v Αστυνομίας (2000) 2 ΑΑΔ 701, σελ. 213⁶¹⁸
- ΑΔ, Tingiridou v Republic (1987) 3 CLR 1181, σελ. 53¹⁸⁴
- ΑΔ, Τραλαλάς v Αστυνομίας (2004) 2 ΑΑΔ 323, σελ. 200⁵⁷⁶
- ΑΔ, Τρύφωνα v Δημοκρατίας (1961) 2 ΑΑΔ 246, σελ. 72²³⁹
- ΑΔ, Tsaoushis Aristodemos Michael v The Queen V21 CLR 100, σελ. 112³⁵⁴
- ΑΔ, Χρίστος Μιχαήλ Τσεκούρα v Δημοκρατίας (Ποινική Έφεση 180/2010) της 11.10.2012, σελ. 120³⁸⁵
- ΑΔ, Τσιάκκας v Αστυνομίας (1997) 2 ΑΑΔ 349, σελ. 76²⁵⁷
- ΑΔ, Τσιαπούρας v Αστυνομίας (1992) 2 ΑΑΔ 392, σελ. 206⁵⁹⁴
- ΑΔ, Τσουλόφτας v Αστυνομίας (1990) 2 ΑΑΔ 391, σελ. 38¹³⁵
- ΑΔ, Φαναράς κ. ά. v Δημοκρατίας (1999) 2 ΑΑΔ 50, σελ. 78²⁶²
- ΑΔ, Φανιέρος v Δημοκρατίας (2003) 2 ΑΑΔ 104, σελ. 112³⁵⁴
- ΑΔ, Φράγκου v Αστυνομίας (Ποινική Έφεση υπ' αρ. 19/2010) της 25.1.2011, σελ. 200⁵⁷⁶
- ΑΔ, Φραντζίδης v Αστυνομίας (2002) 2 ΑΑΔ 445, σελ. 76²⁵⁵
- ΑΔ, Φωκάς v Αστυνομίας (2009) 2 ΑΑΔ 572, σελ. 139⁴³⁰
- ΑΔ, Φωτίου κ. ά. v Δήμου Πάφου (1991) 2 ΑΑΔ 294, σελ. 208⁵⁹⁷
- ΑΔ, Χαραλαμπίδη v Αστυνομίας (2004) 2 Α.ΑΔ 330, σελ. 198⁵⁷²
- ΑΔ, Χαραλάμπους v Αστυνομίας (1991) 2 ΑΑΔ 222, σελ. 200⁵⁷⁶
- ΑΔ, Π. Γ. Χαραλάμπους v Δημοκρατίας (2000) 2 ΑΑΔ 1, σελ. 211⁶¹⁰

- ΑΔ, Χαρίτου ν Δημοκρατίας (2008) 2 ΑΑΔ 225, σελ. 197⁵⁶⁸
- ΑΔ, Χατζημάρκου ν Δημοκρατίας (2002) 2 ΑΔΔ 482, σελ. 115³⁶⁴
- ΑΔ, Χατζηξενοφώντος κ. ά. ν Αστυνομίας (Ποινικές Εφέσεις 20/2009, 21/2009) της 15.4.2013, σελ. 198⁵⁷²
- ΑΔ, Χατζηπέτρου ν Δημοκρατίας (2007) 2 ΑΑΔ 468, σελ. 121³⁸⁶
- ΑΔ, Χριστοδούλου κ. ά. ν Αστυνομίας (1995) 2 ΑΑΔ 1, σελ. 52¹⁸⁰
- ΑΔ, Χριστοδούλου Φαίδων ν Αστυνομίας (1996) 2 ΑΑΔ 276, σελ. 188⁵⁴⁷
- ΑΔ, Χρίστου ν Δημοκρατίας (1997) 2 ΑΑΔ 85, σελ. 76²⁵⁵
- ΑΔ, Χριστοφή ν Αστυνομίας (2004) 2 ΑΑΔ 549, σελ. 200⁵⁷⁶, 209⁶⁰², 214⁶¹⁸
- ΑΔ, Χριστοφόρου ν Αστυνομίας (2004) 2 ΑΑΔ 443, σελ. 200⁵⁷⁶
- ΑΔ, Γρηγ. Χρυσάνθου ν Δημοκρατίας (Ποινική Έφεση 213/2008) της 31.5.2011, σελ. 209⁶⁰²
- ΑΔ, Χρυσάνθου Πέτρος και Άλλη ν Αστυνομίας (2011) 2 ΑΑΔ 402, σελ. 188⁵⁴⁷
- ΑΔ, Urgur ν Αστυνομίας (Ποινική Έφεση υπ' αρ. 159/2011) της 4.4.2012, σελ. 78²⁶²
- ΑΔ, Varnakkides Varnavas K ν the Police (1969) 2 CLR 1, σελ. 130⁴⁰⁰
- ΑΔ, Vedat ν Αστυνομίας (Ποινική Έφεση υπ' αρ. 142/2012) της 22.11.2012, σελ. 197⁵⁶⁸
- ΑΔ, Vrakas Pantelis and Another ν The Republic (1973) 2 CLR 139, σελ. 120³⁸⁵
- ΑΔ, Andrew John Yeates κ. ά. ν Αστυνομίας (2000) 2 ΑΑΔ 320, σελ. 78²⁶²
- ΑΔ, Zak and others ν Αστυνομίας (1990) 2 ΑΑΔ 6, σελ. 213⁶¹⁷
- ΑΔ, Zavos ν Police (1963) 1 CLR 57, σελ. 206⁵⁹⁴
- ΑΔ, Pavlos Zenonos General Motors Ltd ν Δημοκρατίας (2009) 2 ΑΑΔ 5, σελ. 139⁴³⁰
- ΑΔ, Ωρολογάς ν Αστυνομίας (2005) 2 ΑΑΔ 709, σελ. 112³⁵⁴
- Κακουργιοδικείο Λάρνακας, Δημοκρατία ν Μάρκου Κυπριανού κ. ά. (υπόθ. υπ' αρ. 4904/2012) της 9.7.2013, σελ. 91²⁹⁷, 96³¹⁴, 97³¹⁵, 99³²³, 106³³⁹, 107³⁴², 118³⁷³, 120³⁸³, 128³⁹⁷, 135^{420, 421}, 137⁴²⁶
- Κακουργιοδικείο Λεμεσού, Δημοκρατία ν James Thomas Binderman κ.ά. (υπόθ. υπ' αρ. 6373/08) της 10.2.2009, σελ. 184⁵³⁶, 194⁵⁵⁹
- Επαρχιακό Δικαστήριο Λάρνακας, Αστυνομία ν Β. Βασιλείου (υπόθ. υπ' αρ. 15408/2007) της 9.6.2008, σελ. 139⁴³⁰
- Επαρχιακό Δικαστήριο Λευκωσίας, Αστυνομικός Διευθυντής Λευκωσίας ν Στ. Θωμά (υπόθ. υπ' αρ. 21440/2008) της 28.7.2010, σελ. 129³⁹⁹, 130⁴⁰⁰
- Επαρχιακό Δικαστήριο Λευκωσίας, Αστυνομικός Διευθυντής Λευκωσίας ν Νικολάου (υπόθ. υπ' αρ. 543/2011) της 10.5.2011, σελ. 76^{255, 256}, 202⁵⁸⁰
- Επαρχιακό Δικαστήριο Πάφου, Αστυνομικός Διευθυντής Πάφου ν Σ. Ρούσου κ. ά. (υπόθ. υπ' αρ. 2572/2011) της 6.5.2014, σελ. 139⁴³⁰
- Επαρχιακό Δικαστήριο Πάφου, Αστυνομικός Διευθυντής Πάφου ν Π. Χριστοδούλου (υπόθ. υπ' αρ. 6286/2011) της 13.12.2012, σελ. 136⁴²¹

ΕΔΔΑ & Άλλοδαπές

- ΕΔΔΑ, A ν UK (1998) 27 EHRR 611, ECtHR, σελ. 181⁵³¹
- ΕΔΔΑ, Andronicou and Constantinou ν Cyprus (1998), 25 EHRR 491, ECtHR, σελ. 157⁴⁷², 159⁴⁸⁰
- ΕΔΔΑ, Bubbins ν UK (2005) 41 EHRR 24, σελ. 159⁴⁸⁰

- ΕΔΔΑ, Gross κατά Ελβετίας της 14.5.2013 (Gross v Switzerland [Application No 67810/10], ECHR 429 [(2014) 58 EHRR 7]), σελ. 174⁵¹²
- ΕΔΔΑ, Gül v Turkey (2002) 34 EHRR 28, σελ. 159⁴⁸⁰
- ΕΔΔΑ, Kafkaris κατά Κύπρου της 12.2.2008 (ECtHR 21906/04), σελ. 21⁸², 199⁵⁷⁴
- ΕΔΔΑ, Kakoulli v Turkey της 22.11.2005 [Application No 3859/97], ECtHR, σελ. 156
- ΕΔΔΑ, Laskey et al. v UK (1997) 24 EHRR 39, ECtHR, σελ. 173
- ΕΔΔΑ, Makaratzis v Greece (2005) 41 EHRR 49, σελ. 159⁴⁸⁰
- ΕΔΔΑ, Nachova v Bulgaria (2004) 39 EHRR 37, ECtHR, σελ. 156
- ΕΔΔΑ, Steel and Others v UK (1999) 28 EHRR 603, ECtHR, σελ. 161⁴⁸¹
- ΕΔΔΑ, Winterwerp v Netherlands (1979) 2 EHRR 387, ECtHR, σελ. 73²⁴⁴
- ΕΔΔΑ, Zontul κατά Ελλάδας (Προσφυγή 12294/07) της 17.1.2012, Ποινική Δικαιοσύνη 2013: 742-6, σελ. 34¹²¹
- A (Children) (Conjoined Twins: Surgical Separation) Re (2001) 2 WLR 480 (CA), σελ. 154⁴⁶⁶, 164
- A v Hayden (No. 2) (1984) 156 CLR 532, σελ. 170⁵⁰¹
- Airdale N.H.S.[National Health Service] Trust v Bland (1993) 1 All ER 831 (HL), σελ. 92
- Alister Anthony Pareira v State of Maharashtra (12.1.2012; Criminal Appeal Nos. 1318-1320 of 2007), India Supreme Court, σελ. 135⁴²¹
- Alphacell Ltd v Woodward (1972) AC 824 (HL), σελ. 107³⁴²
- Apprendi v New Jersey (2000) 530 US 466, σελ. 208⁶⁰⁰
- Attorney-General for Jersey v Holley (2005) UKPC 23 (πλειοψ.), σελ. 157⁴⁷⁶
- Attorney-General for Northern Ireland's Reference (No. 1 [1975]) (1977) AC 105 (HL), σελ. 154⁴⁶⁶
- Attorney-General of Hong Kong v Tse Hung-lit (1986) 1 AC 876 (PC), σελ. 107³⁴²
- Attorney-General of Northern Ireland v Gallagher (1963) AC 349 (HL), σελ. 79²⁶⁴
- Attorney-General's Reference [No 6 of 1980] (1981) QB 715, σελ. 161⁴⁸¹
- Attorney-General's Reference (No. 2 [1983]) (1984) QB 456 (CA), σελ. 154⁴⁶⁶
- Attorney-General's Reference (No 3 of 1994) (1997) 3 All ER 936 (HL), σελ. 186⁵⁴¹
- Attorney-General's Reference (No. 2 of 1999) (2000) 3 All ER 182, σελ. 135⁴²⁰
- B (A minor) v DPP (2000) 1 All ER 833, σελ. 185
- Bailey (1983) 2 All ER 503, σελ. 68²²⁹
- Barnfather v Islington London Borough Council (2003) EWHC 418 (Admin), σελ. 141⁴³⁴
- Bar Shalom v State of Israel Cr A 281/60, 23(2) PD 85, Supreme Court of Israel, σελ. 188⁵⁴⁸
- Beckford v R (1988) AC 130 (PC), σελ. 154⁴⁶⁶, 159⁴⁸⁰
- Bedder v DPP (1954) 1 WLR 1119, σελ. 157⁴⁷⁶
- Bondina Ltd v Rollaway Shower Blinds Ltd (1986) 1 WLR 517, σελ. 139⁴³⁰
- Booth v C.P.S (2006) EWHC 192 (Admin), σελ. 118³⁷³
- Bradley (1980) 2 Cr. App. (S) 12, σελ. 78²⁶²
- Bratty v A.-G. For Northern Ireland (1961) 3 All E.R. 523, σελ. 73²⁴³
- Burrell v Harmer (1967) Crim LR 169 (DC), σελ. 171⁵⁰³
- Callow v Tillstone (1900) 83 LT 411, σελ. 139⁴³⁰

- Campbell (1980) 2 A Crim R 157 (WACCA), σελ. 107³⁴²
Caparo Industries plc v Dickman (1990) 2 AC 605, σελ. 128³⁹⁷
Cato (1976) 1 WLR 110, σελ. 96³¹⁴
Chapman v Smethurst (1909) 1 KB 927, σελ. 139⁴³⁰
Cheek v US (1991) 498 US 192, σελ. 189⁵⁵¹
Chief Constable Of Avon & Somerset Constabulary v Shimmen (1986) 84 Cr App R 7, σελ. 136⁴²³
Curtis (1885) 15 Cox CC 746, σελ. 91²⁹⁸
Donoghue v Stevenson (1932) AC 562, σελ. 128³⁹⁷
DPP v Bayer (2004) Crim LR 663, σελ. 155⁴⁶⁷
DPP v Doot and others (1973) 57 Cr. A.R. 600, σελ. 58¹⁹⁸
DPP v Harper (1997) 1 WLR 1406, σελ. 77
DPP v Majewski (1976) 2 All ER 142 (HL), σελ. 78²⁶¹
DPP v Morgan (1975) 2 All ER 347 (HL), σελ. 185
DPP v Santana-Bermudez (2004) Crim LR 471 (Divisional Court), σελ. 93
DPP for Northern Ireland v Lynch (1975) 1 All ER 913, σελ. 194⁵⁵⁸
Durham v US (1954) 214 F.2d 862, σελ. 74²⁴⁶
Dytham (1979) QB 722, CA, σελ. 91²⁹⁸
Elliott v C. (1983) 1 WLR 939, σελ. 136
F v West Berkshire Authority (1989) 2 All ER 545 (HL), σελ. 177⁵²²
F (Mental Patient: Sterilisation) Re (1990) 2 AC 1, σελ. 166⁴⁹⁴
Fagan v Metropolitan Police Commissioner (1969) 1 QB 439, σελ. 112³⁵⁵
Furman v Georgia (1972) 408 US 238, σελ. 199⁵⁷⁴
G (2008) UKHL 37, σελ. 141⁴³⁴
Gammon (Hong Kong) Ltd v A-G (1984) 2 All ER 503 (PC), σελ. 139⁴³⁰
Gibbins and Proctor (1918) 82 JP 287, CCA, σελ. 91²⁹⁹, 92
Gillick v West Norfolk and Wisbech Area Health Authority (1986) AC 112 (HL), σελ. 171⁵⁰³, 177⁵²²
Hill v Baxter (1958) 1 All ER 193, σελ. 69²³⁰
Him Chin AIK v R (1963) 1 All ER 223, σελ. 139⁴³⁰
Hodge v Higgins (1980) 2 Lloyd's Rep 589, σελ. 141⁴³⁵
J Re (1990) 3 All ER 930, σελ. 92
James (1837) 8 C & P 131, σελ. 170⁵⁰¹
Johnson v Phillips (1975) 3 All ER 682, σελ. 166⁴⁹⁴
Kaitamaki v R (1984) 2 All ER 435, σελ. 112³⁵⁵
Kirkland (1975) CSP C3-2DO1, σελ. 78²⁶²
Larsonneur (1933) 24 Cr App Rep 74, σελ. 67
Lee (2006) 22 CRNZ 568 (CA), σελ. 173⁵¹⁰
Longbottom (1849) 13 JP 270, σελ. 106³³⁹
Martin v State (1944), Alabama Court of Appeals, 31 Ala.App. 334, 17 So.2d 427, σελ. 67²²⁷
MB (An Adult: Medical Treatment) Re (1997) 2 FCR 541 (CA), σελ. 171⁵⁰³
Nicholls (1874) 13 Cox CC 75, σελ. 92³⁰²

- Owens v HM Advocate (1946) JC 119, σελ. 154⁴⁶⁶
Palmer v R (1971) AC 814, σελ. 157
Parsons v State (1887) 81 Ala. 577, σελ. 74²⁴⁶
People v Marrero (1987) 507 NE.2d 1068 (N.Y.), σελ. 189⁵⁵¹
Perka et al. v R (1985) 13 DLR (4th) 1, Supreme Court of Canada, σελ. 146⁴⁵⁰
Quick (1973) 3 All ER 347, σελ. 68²²⁸
R v Adomako (1995) 1 AC 171 (HL), σελ. 135⁴²⁰
R v Ahluwalia (1992) 4 All ER 889 (CA), σελ. 165⁴⁸⁸
R v Bello (1978) 67 Cr App R 288, σελ. 115³⁶²
R v Bird (1985) 2 All ER 513 (CA), σελ. 155⁴⁶⁸, 161⁴⁸¹
R v Blaue (1975) 3 All ER 446 (CA), σελ. 101³²⁶, 107, 178⁵²²
R v Bourne (1938) 3 All ER 615, σελ. 177⁵²²
R v Brown et al. (1994) 1 AC 212, σελ. 172
R v Browne (1973) NI 96, σελ. 161⁴⁸¹
R v Burns (1984) 79 Cr App R 173, σελ. 79²⁶³
R v Caldwell (1982) AC 341, σελ. 136-7
R. v Camplin (1978) AC 705 (HL), σελ. 165⁴⁸⁸
R v Charlebois (2000) 2 SCR 674, Supreme Court of Canada, σελ. 154⁴⁶⁶
R v Chesire (1991) 3 All ER 670 (CA), σελ. 107
R v Church (1965) 2 All ER 72, σελ. 126
R v Cinous (2002) 2 SCR 3, Supreme Court of Canada, σελ. 154⁴⁶⁶
R v Clegg (1995) 1 AC 482, σελ. 158⁴⁷⁸, 170⁵⁰¹
R v Cunningham (1957) 2 QB 396, σελ. 136-7
R v Dadson (1850) 4 Cox CC 358, σελ. 159⁴⁷⁹
R v Dear (1996) Crim PL 595 (CA), σελ. 101³²⁶
R v Deller (1952) 23 Cr App R 184, CA, σελ. 69, 69²³²
R v Derriviere (1969) 53 Cr App R 637, σελ. 188⁵⁴⁷
R v Dica (2004) EWCA Crim 1103 (CA), σελ. 172⁵⁰⁵
R v DPP, ex p Jones (2000) IRLR 373, σελ. 135⁴²⁰
R v Dudley and Stephens (1884) 14 QBD 273, σελ. 164
R v Dyson (1908) 2 KB 454 (CA), σελ. 96³¹³
R v Emmett (1999) [Unreported: The Independent (19.7); The Times (15.10)], σελ. 173
R v Evans (2009) 2 Cr. App. R 10, σελ. 93³⁰³
R v Field (1972) Crim LR 435, σελ. 161⁴⁸¹
R v G (2003) UKHL 50, σελ. 137
R v Girdler (2009) EWCA Crim 2666, σελ. 107
R v Gosney (1971) 55 Crim App R 502, σελ. 129³⁹⁹
R v Guilfoyle (1973) 57 Cr App R 549, σελ. 210⁶⁰⁷
R v H (2002) 1 Cr App R 59, σελ. 181⁵³¹
R v Hall (1985) 81 Cr App R 260, σελ. 115³⁶²
R v Hancock & Shankland (1986) 1 All ER 641 (HL), σελ. 117

- R v Hasan (2005) UKHL 22, σελ. 194⁵⁵⁸
R v Hood (2004) 1 Cr App R (S) 73 (CA), σελ. 91²⁹⁹
R v Hudson and Taylor (1971) 56 Cr App R 1, σελ. 194⁵⁵⁸
R v Inner South London Coroner, ex parte Douglas-Williams (1998) 1 All ER 344, σελ. 96³¹⁴
R v Instan (1893) 1 QB 450 (QBD), σελ. 92³⁰¹
R v Graham John (1974) 2 All ER 561 (CA), σελ. 178⁵²²
R v Jones (1986) 83 Cr App R 375 (CA), σελ. 172⁵⁰⁶
R v Jones (2006) UKHL 16, σελ. 152⁴⁶³
R v Jordan (1956) 40 Cr App R 152 (CA), σελ. 107
R v Julien (1969) 53 Cr. App. R. 407, σελ. 157⁴⁷⁴
R v Kennedy (2007) UKHL 38 (HL), σελ. 107
R v Khan & Khan (1998) Crim LR (CA), σελ. 92³⁰¹
R v Kimber (1983) 77 Cr App R 225, σελ. 118³⁷³
R v King (1962) 1 SCR 746, σελ. 64²¹⁷
R v Kingston (1994) 3 All ER 353 (HL), σελ. 78²⁶¹, 165⁴⁸⁸
R v Konzani (2005) EWCA Crim 706 (CA), σελ. 172⁵⁰⁴
R v Latimer (1886) 17 QBD 359, σελ. 187
R v Lavallee (1990) 1 SCR 852, Supreme Court of Canada, σελ. 154⁴⁶⁶
R v Le Brun (1991) 4 All ER 673 (CA), σελ. 126
R v Lipman (1970) 1 QB 152, σελ. 79²⁶³
R v Lowe (1973) QB 702 (QBD), σελ. 92²⁹⁹
R v Mackie (1973) 57 Cr App R 453 (CA), σελ. 101³²⁶
R v Marjoram (2000) Crim LR 372 (CA), σελ. 101³²⁶
R v Martin (2001) EWCA Crim 2245 (CA), σελ. 156⁴⁷¹
R v Maybin (2012) SCC 24, Supreme Court of Canada, σελ. 107³⁴²
R v McInnes (1971) 55 Cr App R 551, σελ. 157⁴⁷⁴
R v Miller (1983) 2 WLR 539, σελ. 93, 93³⁰³
R v Misra (2004) EWCA Crim 2375, σελ. 135⁴²⁰
R v Moloney (1985) 1 All ER 1025, σελ. 117
R v Moys (1984) 79 Cr App R 72, σελ. 115³⁶²
R v Nedrick (1986) 3 All ER 1, σελ. 117, 117³⁶⁸
R v Oliver and Others (2003) 2 Cr App R (S) 64, σελ. 210⁶⁰⁷
R v Pagett (1983) 76 Cr App R 279 (CA), σελ. 107
R v Parker (1977) 1 WLR 600, σελ. 118³⁷³
R v Pembrilton (1874) 2 CCR 119, σελ. 187
R v Pétel (1994) 1 SCR 3, Supreme Court of Canada, σελ. 154⁴⁶⁶
R v Pittwood (1902), 19 TLR, Taunton Assizes, σελ. 91
R v Rashford (2005) EWCA Crim 3377, σελ. 161⁴⁸¹
R v Reid (1992) 3 All ER 673, σελ. 136, 137⁴²⁴
R v Roberts (1971) 56 Cr App R 95 (CA), σελ. 101³²⁶, 107
R v Shannon (1980) 71 Cr App R 192 (CA), σελ. 157⁴⁷⁴

- R v Shaw (1938) OR 269 (CA), σελ. 64²¹⁷
R v Steane (1947) 1 All ER 813 (CCA), σελ. 117
R v Stone and Dobinson (1977) 2 All ER 341 (CA), σελ. 92
R v Tabassum (2000) 2 Cr App R 328 (CA), σελ. 172⁵⁰⁵
R v Thornton (1992) 1 All ER 306, σελ. 165⁴⁸⁸
R v Thornton (No. 2) (1996) 2 All ER 1023 (CA), σελ. 165⁴⁸⁸
R v Tolson (1889) 23 QBD 168, σελ. 185
R v White (1910) 2 KB 124 (CA), σελ. 96³¹³
R v Williams, Gladstone (1984) 78 Cr App R 276 (CA), σελ. 159⁴⁸⁰
R v Williams & Davis (1992) 95 Cr App R 1 (CA), σελ. 101³²⁶
R v Wilson (1997) QB 47, σελ. 173
R v Woollin (1998) 4 All ER 103 (HL), σελ. 116-7, 117³⁶⁸
Redmont-Bate v DPP (2000) HRLR 249, σελ. 161⁴⁸¹
RGSt 63, 392, σελ. 104³³²
Roper v Taylor's Garages (1951) 2 TLR 284, σελ. 115³⁶²
Ryan v R (1969) 121 CLR 205, High Ct of Australia, σελ. 64
Satnam & Kewal (1983) 78 Cr App R 149, σελ. 137⁴²⁵
Savage, Parmenter (1991) 4 All ER 698, σελ. 137⁴²⁵
Sheena B. [= B(R) v Children's Aid Society of Metropolitan Toronto (1995) 1 SCR 315], σελ. 169⁴⁹⁷
Smart v HM Advocate (1975) JC 30, σελ. 161⁴⁸¹
State v King (1977) 257 NW.2d 693 (Minn.), σελ. 189⁵⁵¹
State v Norman (1989) 378 SE 2d 8, σελ. 154⁴⁶⁶
State of Kansas v Stewart (1988) 763 P.2d 572, σελ. 165⁴⁸⁸
Sutherland Shire Council v Heyman (1985) 60 ALR 1, σελ. 128³⁹⁷
Sweet v Parsley (1969) 1 All ER 347, σελ. 139⁴³⁰
T (1990) Crim LR 256, σελ. 68²²⁸
T Re (Adult) (1992) 4 All ER 649 (CA), σελ. 178⁵²²
Thabo Meli v R (1954) 1 All ER 373 (PC), σελ. 126
US v Alan Quinones et al. (2002), 205 F. Supp. 2d. 256, σελ. 25⁹²
W v Dolbey (1983) Crim LR 681, σελ. 137⁴²⁵
Waddington v Miah (1974) 2 All E.R. 377 (HL), σελ. 51¹⁷⁶
Warner v Metropolitan Police Commissioner (1969) 2 AC 256, σελ. 139⁴³⁰
Westminster City Council v Croyalgrange (1986) 2 All ER 353 (HL), σελ. 114³⁶²
Winter v The Crown (2010) EWCA Crim. 1474, σελ. 93³⁰³
Winzar v Chief Constable of Kent (1983), The Times, March 28, Co/1111/82 (Lexis), QB Divisional Court, σελ. 67
Yip Chin –cheung v R (1994) 2 All ER 924, σελ. 170⁵⁰¹
Zecevic v DPP (1987) 162 CLR 645, σελ. 161⁴⁸¹

A. ΤΟ ΕΓΚΛΗΜΑ ΚΑΙ Η ΠΟΙΝΗ

A. 1. Οριοθέτηση του Ποινικού Δικαίου και διακρίσεις του

Το ποινικό δίκαιο είναι ένα δίκαιο ιδιόμορφο. Είναι εκείνο το δίκαιο με το οποίο γίνονται προνομιακά οι συνειρμοί περί δικαίου στην διαίσθηση του μη νομικού. Η «λαϊκή» περί δικαίου αντίληψη (από τις παραστάσεις του μέσου πολίτη έως την κουλτούρα του μαζικού αναγνώσματος ή θεάματος) ταυτίζει το δίκαιο με το «ποινικό» δίκαιο. Στο συλλογικό φαντασιακό οι φορείς του δικαίου είναι εκπρόσωποι του ποινικού δικαίου, είτε πρόκειται για τον αστυνομικό και τον δικαστή είτε πολύ προφανέστερα για τον δεσμοφύλακα ή τον δήμιο. Πρόκειται για ένα δίκαιο των «άκρων»: τόσο η συμπεριφορά είναι όχι απλώς «αποκλίνουσα» ('deviant behaviour') αλλά ιδιαζόντως σοβαρή και επιβλαβής, όσο και η κύρωσή της σκληρή και ιδιαζόντως δυσμενής. Ο μέσος εκπρόσωπος του «κοινού νου» διαισθάνεται τη διαφορά ανάμεσα στη φορολογική παράβαση ή την αστική ζημία αφ' ενός και στη ληστεία ή τον φόνο αφ' ετέρου. Ταυτόχρονα, ανάλογα εύκολα αντιλαμβάνεται κανείς ότι το ποινικό δίκαιο αφορά άμεσα την Πολιτεία που τιμωρεί, ότι δηλαδή η επιβολή ποινής δεν μπορεί να είναι ιδιωτική υπόθεση που μπορεί να επαφίεται στην ιδιωτική συμφωνία. Επίσης, ανάλογα ευχερής είναι και η διαφοροποίηση του ποινικού δικαίου από άλλους τομείς των ποινικών σπουδών που μελετούν το έγκλημα από άλλη, μη νομική σκοπιά, π.χ. από αυτήν των όρων γένεσής του, των κοινωνικών χαρακτηριστικών ή των προσωπικών ιδιοτήτων του δράστη ή των πολιτικοκοινωνικών οριζουσών εμφάνισης και ανάπτυξης της παραβατικότητας. Τέλος, είναι φανερό ότι το ποινικό δίκαιο είναι ένας πρωτίτως θεσμικός τρόπος άσκησης κοινωνικού ελέγχου του εγκλήματος, διακριτός από την αδιαμεσολάβητη από το κράτος κοινωνική αντίδραση σε αυτό, όπως και ότι ως τέτοιο το ποινικό δίκαιο δεν εγκολπώνεται ορισμένο σύστημα φιλοσοφικής ηθικής ή διδασκαλίας, ούτε αποδέχεται πλήρως και άκριτα την κρατούσα ηθική. Το ποινικό δίκαιο είναι ένα αυτόνομο επιστημικό σύστημα νομικής γνώσης, αναλυόμενο στην νομική μεταχείριση του εγκλήματος και της ποινής εν γένει και κατ' είδος (ουσιαστικό -γενικό και ειδικό- ποινικό δίκαιο) και στη διαδικασία διαγνώσεως της ενοχής και επιβολής της ποινής (ποινική δικονομία). Το γενικό μέρος του ουσιαστικού ποινικού δικαίου κατευθύνει το καθόλου σύστημα ποινικού δικαίου, ενώ το ειδικό μέρος εξειδικεύει τους γενικούς κανόνες ποινικού δικαίου και αναφέρεται πρώτιστα στον εφαρμοστή, δηλαδή το δικαστή.

Οριοθετώντας το ποινικό δίκαιο με βάση τα ανωτέρω μπορούμε συνεπώς να το αντιληφθούμε ως σύστημα γνώσης *αυτόνομο από την ηθική*, να το θεωρήσουμε ως τμήμα του *θεσμικού κοινωνικού ελέγχου* του εγκλήματος, να το εντάξουμε στις *νομικές ποινικές σπουδές* (σε διάκριση από τις μη νομικές, όπως η εγκληματολογία, η φυσιολογική, η δικαστική ψυχολογία ή η κοινωνιολογία του εγκλήματος) και ειδικότερα στο *δημόσιο* δίκαιο, να το κατανοούμε δε ως *ουσιαστικό* δίκαιο (σε αντιδιαστο-

λή προς το δικονομικό). Εντός του κυρωτικού δημοσίου δικαίου το ποινικό δίκαιο αφορά πάντοτε ό,τι μπορεί να θεωρείται με κριτήρια ουσιαστικής απαξίας και σοβαρότητας *γνήσιο* ποινικό άδικο, ώστε, ακόμη και όπου αυτό εντάσσεται σε σύστημα διοικητικών κυρώσεων, να πρέπει να εφαρμόζονται οι βασικές αρχές του ποινικού δικαίου¹, χωρίς αυτό να αναιρεί πάντως και την πρόσθετη ανάγκη για διεύρυνση του μη κρατικού ποινικού ελέγχου του εγκλήματος², ούτε την αναγκαία μεταξύ τους συναρμογή της διοικητικής και της ποινικής όψης του κυρωτικού δικαίου για την προστασία μείζονος σπουδαιότητας αγαθών, όπως το περιβάλλον³.

Η ακριβής οριοθέτηση του γνήσιου ποινικού αδικού είναι θεμελιώδες και σε μεγάλο βαθμό στασιαζόμενο θέμα. Συμφωνία υπάρχει μόνο ως προς το ότι το γνήσιο άδικο είναι προϊόν διαλεκτικών συνθέσεων ανάμεσα στην αποκλίνουσα συμπεριφορά και πολιτικών-πολιτειακών αξιωμάτων, της έκτασης της φιλελεύθερης ουδετερότητας προς εναλλακτικές συμπεριφορές, της έκτασης της αρχής της αυτοδιάθεσης, κατά τη γενικότερη αρχή του δικαίου 'volenti non fit injuria' (περί της οποίας βλ. κατωτέρω υπό Θ.10) κλπ.⁴ Αυτό που ιδιαιτέρως συνεπάγεται, ως σημειωθεί, ο δημόσιος χαρακτήρας του ποινικού δικαίου, είναι η άμεση γειννίαση του δικαιοκτικού αυτού κλάδου με ζητήματα συνταγματικής αλλά και ευθέως *πολιτικής νομιμοποίησης*, στο πλαίσιο αναζήτησης της οποίας η πιο γνωστή θεωρητική αντιπαράθεση στην αγγλοσαξωνική παράδοση, είναι αυτή μεταξύ αφ' ενός φιλελευθερισμού ή/και συμβολαιοκρατίας και αφ' ετέρου είτε κοινοτισμού (σε επίπεδο περισσότερο κοινωνικής και φιλοσοφικής θεώρησης) είτε ρεπουμπλικανισμού (σε επίπεδο καθαρά πολιτικής θεωρίας)⁵.

1. Βλ. ενδεικτικά περί αυτών Thorburn 2011: *passim*, Card 2008: 1-4, Simester/Shute 2005: *passim*, Lacey 2000: 130-1, Duff/Marshall 2010: *passim*, Larguier 1965: 9-14, Μανωλεδάκη 1996: 60-4, τον ίδιο 2005: 1-72 (Συμεωνίδου-Καστανίδου), Δημητράτο 2011: 15-7 και *passim*. Την υπέρπουσα στενή σχέση ποινικού δικαίου και ηθικής, δεν παραλείπει να τονίζει πάντως ο Μπιτζιλέκνης 2003: *passim*. Για το δημόσιο χαρακτήρα του ποινικού δικαίου, βλ. και Harel 2009: *passim*, Reiff/Cruft 2011: 10, 15, Thorburn 2012: *passim* (και ιδίως 14-20). Για την (εντός του δημοσίου δικαίου) διαφορά του ποινικού από το διοικητικό δίκαιο, βλ. και Hirsch 1999: 984-5, καθώς και *passim* Spinellis 2001(a), Κουράκη 1992 (ιδίως 274-8), Χαράνα 1999. Για την ανάγκη μιας φιλελεύθερης αντίκρουσης ενός «κρυπτοποινικού» διοικητικού-κυρωτικού δικαίου, βλ. και Ashworth/Zedner 2008: *passim*. Για την όχι πάντοτε εύκολη συμβίωση της ανάγκης νομιμοποίησης του ποινικού δικαίου με την εν τοις πράγμασι λειτουργία των ποινικών θεσμών δια των φορέων τους, βλ. *passim* και τις αναπτύξεις των Husak 2008(a) και Brownlee 2008. Ως προς τη σχέση, γενικότερα, κανόνων δικαίου και ηθικού αναστοχασμού, βλ. και Christou 2012: *passim*. Για μια δικαιοφιλοσοφική εμβάθυνση στην έννοια της κύρωσης στο δίκαιο, βλ. Στράγγα 1991: *passim*. Για μια εγκληματολογική προσέγγιση της εγκληματικής «παρέκκλισης», πρβλ. Κουράκη 1991(β): *passim*.
2. Την οποία τονίζει ο Cruft 2008: *passim* (και ειδικά 64).
3. Βλ. επ' αυτού Παπανεοφύτου 1994: *passim* (και ειδικά 558-61).
4. Βλ. εισαγωγικά σε αυτά G. Dworkin 2011: *passim*. Για την αρχή 'volenti', βλ. και Feinberg 1987: 115-7.
5. Για τη στενή σύναψη πολιτικής θεωρίας και πρόσφορης κατανόησης του ποινικού δικαίου, βλ. Ristroph 2011(b): *passim*. Την κοινωνικοπολιτική εξάρτηση και την εξ αυτής προκύπτουσα ορισμένη «ασυμμετρία»/μη συγκρισιμότητα των κανόνων ποινικού δικαίου μεταξύ τους, τονίζει ο Simons 2011: 230-45. Μια ρεπουμπλικανική σύλληψη του ποινικού δικαίου ως δημοσίου δικαίου, βλ. π.χ. σε Dagger 2011: *passim* (και δη 59-66). Μια συμβολαιοκρατική προσέγγιση με

A. 2. Πραγματικό και νομικό έγκλημα

Ως τέτοιο που το περιγράψαμε, ασχολείται το ποινικό δίκαιο με το αντικείμενό του, το έγκλημα, υπό την έποψη της *νομικής συλλήψεως* της εννοίας του τελευταίου. Διότι απαντά και η λεγόμενη *πραγματική έννοια* του εγκλήματος⁶, βάσει της οποίας εργάζονται για τη μελέτη του οι διάφορες εγκληματολογικές ή κοινωνιολογικές προσεγγίσεις.

A. 2. 1. Θεωρήσεις της πραγματικής έννοιας του εγκλήματος

Όσον αφορά την *τελευταία*, διακρίνει π.χ. κανείς:

(α). Το *φυσικό έγκλημα ως ανθρωπολογική σταθερά* κατά το πνεύμα της Ιταλικής Σχολής του ύστερου 19^{ου} αιώνα. Εδώ προεξάρχουν στοιχεία όπως η βιολογία, η κληρονομικότητα και η ανθρωπομετρία ως μέθοδος διακρίβωσης του εγκληματία που θεωρείται ότι παλινδρομεί προς πλέον πρωτόγονα στάδια φυλογενετικής ανάπτυξης ή εκφυλίζεται, σχηματίζοντας αυτό που επεκράτησε να ονομάζεται «εκ γενετής εγκληματίας», χωρίς να εκφεύγουν της ερευνητικής προσοχής και άλλοι «περιφερειακοί» εγκληματικοί τύποι, όπως οι εγκληματίες εκ περιστάσεως, εκ παραφροσύνης, επιληψίας, πάθους, κατά συνήθεια ή και κατ' όνομα ή λανθανόντως εγκληματίες, όπως π.χ. οι αμελείς ή οι πολιτικοί (*C. Lombroso*). Σύμφωνα με άλλη σκοπιά στην ίδια Σχολή το ερευνητικό βλέμμα στρέφεται στις θεμελιώδεις ηθικοκοινωνικές «σταθερές» που θεωρείται ότι το έγκλημα προσβάλλει και δια της προσβολής τους αποκαλύπτει την «φυσική» ταυτότητά του. Πρόκειται εδώ για την προσβολή των κοινωνικών αισθημάτων στοιχειώδους φιλαλληλίας, όπως ο οίκτος ή ο σεβασμός προς τον άλλον (η 'pietà' και η 'probità': *R. Garofalo*). Τέλος, σύμφωνα με μια πιο συστηματική ματιά ταξινομούνται οι εγκληματίες σε παράφρονες, εκ γενετής, εκ πάθους, περιστασιακούς και κατά συνήθεια (*E. Ferri*). Κοινή πεποίθηση των Ιταλών θετικών εγκληματολόγων αποτελούσε η ανάγκη υποκατάστασης του κλασικού ποινικού δικαίου με μια διαφορετική μεταχείριση του δράστη στηριγμένη στην επιστημονική του κατάταξη σε ανάλογη κατηγορία και αντικατοπτριζόμενη σε διαφοροποιημένες κατά περίπτωση κυρώσεις, π.χ. αυστηρότερες στους εκ γενετής ή καθ' έξη, ηπιότερες στους περιστασιακούς δράστες⁷. Μια σύγχρονη εκδοχή της αιτιοκρατικής αυτής προσέγγισης στο έγκλημα αποτελούν οι συμπεριφορικές μελέτες ('behavioral studies'), που ερευνούν

Βάση τη διδασκαλία του Rawls, πρβλ. σε Matravers 2011(b): passim (και ιδίως 79-81). Μια κοινοτιστική-εγχειριανή ανάγνωση του ποινικού αδίκου ως προσβολής «εμπλουτισμένων με αξίες χαρακτήρων της κοινής μας ζωής», βλ. σε Brudner 2012: passim (και δη 69-74).

6. Βλ. για τη διάκριση π.χ. Williams 2012: 23-38, 47-50. Μια πρόσφατη εν συνόψει αναφορά στην έννοια του πραγματικού εγκλήματος, βλ. π.χ. σε Μιχαλοπούλου 2013: passim.

7. Κουράκης 1985: 194-9, Ανδρουλάκης 2006: 12-3, Αλεξιάδης 2011: 36-8. Από την κλασική βιβλιογραφία της Ιταλικής Θετικής Σχολής, βλ. ιδίως Lombroso (x.x.): Μέρη Β' και Γ', Ferri 1925: 185-207, καθώς και τα Κεφάλαια III και IV. Βλ. ακόμη Γαρδίκια 1937 και δη τα Κεφάλαια Α' (§§ 26-29), Β' (§§ 4-9) του Α' Μέρους, καθώς και όλα τα Κεφάλαια του Β' Μέρους, καθώς και Marquiset 1948: 43-8. Για μια σύγχρονη αποτίμηση των πορισμάτων της ανθρωπομετρίας και του εγκληματομορφισμού, καθώς και των ορίων τους, βλ. Πανούση 2000: passim (και ιδίως 195-402).

τις *νευρο-γενετικές* αλλά και περιβαλλοντικές επιδράσεις στην αποκλίνουσα συμπεριφορά. Στο πλαίσιο τους οι ανάλογοι παράγοντες εκτιμώνται αρκετά διαφορετικά, ενώ αναγνωρίζεται ότι η σύναψη των επιστημών αυτών και των ποινικών σπουδών γίνεται όλο και στενή⁸. Ιδιαίτερα μεγάλη είναι η σημασία των επιστημονικών συμπερασμάτων για την δικονομική αξιολόγηση συμπεριφορών πριν από τη δίωξη αλλά και για το μετριασμό της ποινής στην επιμέτρηση⁹. Από την άλλη βέβαια πλευρά δεν πρέπει να παρασιωπάται και ορισμένος σκεπτικισμός ειδικά ως προς την αξία των σχετικών επιστημονικών πορισμάτων για τη νομική διάγνωση κανονιστικά διηθημένων εννοιών όπως η ευθύνη ή η υπαιτιότητα¹⁰, ενώ επίσης αμφισβητείται η ταύτιση της εθιστικής συμπεριφοράς με την «αρρώστεια»¹¹. Ορθά, τέλος, αποκρούεται επίσης η δυνατότητα μιας επιστημονικά επαρκούς αλλά κυρίως βιοηθικά υποφερτής συναγωγής κάποιου «γονιδίου του εγκλήματος» μέσω της (κατ' αρχήν ίσως χρήσιμης) ανάλυσης αποθηκευμένων δειγμάτων γενετικού υλικού (DNA)¹².

(β). Το έγκλημα ως προϊόν κοινωνικών νομοτελειών ή διεργασιών, που το αναδεικνύουν ως διάφορο της ατομικής ιδιοσυστασίας *αυτοτελές κοινωνικό φαινόμενο*. Έτσι π.χ. ο *Edwin Sutherland* μας εξηγεί πώς εγκληματούν «ουσιαστικά» οι υπερατομικές οντότητες, όπως οι μεγάλες επιχειρήσεις, ανεξάρτητα από το εάν εμπίπτουν στην λαβίδα του θετικού ποινικού νόμου (: «εγκλήματα του λευκού περιλαιμίου», 'white collar crimes')¹³. Από τον *Robert Merton* μαθαίνουμε για τις δομικές διαστάσεις της ανομικής συμπεριφοράς, ειδικά δε ότι η παραβατικότητα είναι ένας παρεκκλίνων τρόπος επίτευξης αποδεκτών από το κοινωνικό σύστημα σκοπών και αγαθών, ενώ οι «τεχνικές ουδετεροποίησης» ('neutralization techniques') των *Matza/Sykes* εμφανίζουν την παρεκκλίνουσα συμπεριφορά ως στρατηγική «παρανάγνωσης» του πορώδους ηθικο-νομικού κώδικα της κοινωνίας¹⁴. Μάλιστα, ορθά

8. Βλ. π.χ. υπέρ της άποψης ότι αυτοί οι παράγοντες είναι λίγο-πολύ σημαντικοί *passim*: Baker et al. 2009, Baird 2009. Για τη σχέση νευροεπιστημών και ποινικού ελέγχου, βλ. και Jones 2009: *passim*.

9. Η σημασία αυτή αναδεικνύεται από τους Garland/Frankel 2009: *passim*. Βλ. ανάλογα και Greely 2009: *passim* (και ιδίως 171-9). Βλ. τέλος και Williams 2012: 142-80.

10. Βλ. π.χ. *passim* Kaplan 2009 και Farahany/Coleman 2009.

11. Βλ. π.χ. την κριτική του Morse 2009(a): *passim*.

12. Βλ. σχετικά Kaye 2009: *passim*. Κατά μιας προσανατολισμένης στο μέλλον προ-δραστικής θεραπευτικής μεταχείρισης και υπέρ της εστίασης στην καταλογιστή πράξη του δράστη στο παρελθόν, η Acorn 2012: *passim*.

13. Ανδρουλάκης 2006: 13-4, Αλεξιάδης 2011: 38-9, Williams 2012: 65-8. Η πολιτικά ανώριμη πάντως σκέψη του, εμπόδισε τον Sutherland να εμβαθύνει κριτικά στις οικονομικές και πολιτικές αντιφάσεις της φιλελεύθερης δικαιοταξίας. Βλ. επ' αυτού Βασιλαντωνοπούλου 2014: 46-75. Βλ. και ορισμένους τύπους δράστη στους οποίους αποτυπώνεται το έγκλημα, νοούμενο πρώτιστα ως κοινωνικό φαινόμενο, στον Marquiset 1948: 49-81, 119-24.

14. Βλ. γι' αυτές τις θεωρίες της κοινωνιολογίας του εγκλήματος αναλυτικότερα σε K. Williams 2012: 344-50, 363-6. Αν και ο Merton εμβαθύνει περισσότερο στις κοινωνικές δομές γύρω και πίσω από το δίκαιο, εντοπίζοντας στο πραγματικό έγκλημα ανορθόδοξη επιδίωξη σκοπών εγγυημένων από το αφηρημένο κοινωνικό συμβόλαιο, παραμένει τελικά πολιτικοθεωρητικά ανώδυνος: Βασιλαντωνοπούλου 2014: 75-105.

υποστηρίζεται ότι με τις τεχνικές αυτές επιχειρείται η δικαιολόγηση και συλλογικών ή κρατικών εγκλημάτων, ώστε η τελετουργική υπογράμμιση ιστορικών αληθειών ή εγκλημάτων (π.χ. η ποινικοποίηση της άρνησης του Ολοκαυτώματος) να παρίσταται ως αναγκαία ενδυνάμωση της ηθικής γνώσης¹⁵. Οι σκοπιές αυτές διανοίγουν το κριτικό βλέμμα προς συλλήψεις του πραγματικού εγκλήματος που παύουν πλέον να εστιάζουν επιστημολογικά στην οντολογική πρωταρχία μιας εξατομικευμένης διαπροσωπικής σχέσης δράστη και θύματος και αξιολογητικά στην πρωταρχία της κατεστημένης κοινωνικής ηθικής και των αξιολογήσεών της. Μια πολύ κατατοπιστική εκδοχή αναστοχασμένου κοινωνιοκεντρισμού ως προς την παραβατικότητα συνιστά η εγκληματολογική προσέγγιση για τον «*φορέα κοινωνικής δράσης*» ('*acteur social*'), που εμπλουτίζεται και από γνωστικά πεδία όπως η θεωρία των κοινωνικών διαντιδράσεων, η ψυχανάλυση, η μέθοδος της αποδόμησης κλπ¹⁶.

Μόνο στο πλαίσιο αυτών των ορίων που χαράσσουν οι παραδοχές περί ατομικώς δρώντος και πρωτοκαθεδρίας της τρέχουσας επίσημης κοινωνικής ηθικής μπορούσε και εξακολουθεί να μπορεί η παραδοσιακή εγκληματολογική προσέγγιση του πραγματικού εγκλήματος να ανάγεται σε αυτό ως «επικίνδυνα αντικοινωνική δράση». Η *επικινδυνότητα* όμως είναι μια έννοια αμφίβολης αναλυτικής αξίας, δυσχερώς προγνώσιμη ακόμη και ατομικά-κλινικά (ουσιαστικά δε ανεπίδεκτη πρόγνωσης σε αφηρημένο-λογιστικό πλαίσιο) και δυνάμει αντικείμενη στο Σύνταγμα αλλά και στο ίδιο το δικαιοκρατικό και φιλελεύθερο ποινικό δίκαιο ως *δίκαιο πρώτιστα της πράξης και όχι του δράστη*¹⁷. Ως γενικευμένος στόχος της αντεγκληματικής πολιτικής προωθεί την ιδέα της ανάγκης προληπτικής ποινικοποίησης αντικοινωνικοτήτων και αταξιών ('*incivilities*'), κάτι που μπορεί να ευνοεί ένα κατασταλτικό αυταρχισμό, στο πλαίσιο του οποίου το ποινικό σύστημα θα χρησιμεύει ως μοχλός άσκησης πολιτι-

15. Βλ. σχετικά Thiel 2014: *passim*.

16. Βλ. αναλυτικά γι' αυτά *passim* Νικολόπουλο 1989. Μια τέτοια κοινωνιοκεντρική προσέγγιση που αναδεικνύει ιδίως την παραγωγή νοήματος δια μέσου επικοινωνιακών διεργασιών *τοπικού* χαρακτήρα, βλ. σε Houchon 1990-92: *passim*. Τη σύγχρονη επανεστίαση του εγκληματολογικού βλέμματος στο δράστη, *δεν θεωρεί* αναβίωση θεωριών του εγκληματούντος ατόμου, π.χ. λομπροζιανού τύπου, ο Kaiser 1997: *passim* (και ειδικά 374-5).

17. Βλ. π.χ. Αλεξιάδη 2011: 42-4. Για την επικινδυνότητα της «επικινδυνότητας» ιδίως για την ίδια τη ζωή του καταδίκου στο βορειοαμερικανικό κοινοδίκαιο που απειλεί ακόμη τη θανατική ποινή και την κρισιμότητα της επιστημονικής της διάγνωσης, βλ. *passim* και Dix (1977), Shapiro 2008. Βλ. για την επικινδυνότητα ως αντιστροφή του «μέσου συνετού» κοινωνού του δικαίου και για την από κοινού κριτική θεώρησή τους ως ρητορικών σχημάτων Φυτράκη 2007: *passim*. Λόγω της ανασφάλειας δικαίου που τη συνοδεύει προτείνει τη βαθμιαία φυγή από την έννοια της επικινδυνότητας προς αυτές της θετικής ειδικής πρόληψης και της κοινωνικής ανάπτυξης, ο Μαγγανάς 1999: *passim* και ιδίως 1010-6. Υπέρ της (στηριγμένης στη σημασία της κοινωνικής σχέσης για την κατανόηση του εγκλήματος) αποδόμησης της έννοιας της ατομικής επικινδυνότητας, βλ. Νικολόπουλο 2003: *passim*. Βλ. για την έννοια της επικινδυνότητας, βλ. *passim* και Favard 2011, Πανούση 1988(β). Για το απολύτως ακροσφαλές της φερόμενης γονιδιακής-νευρωνικής στήριξης της έννοιας της επικινδυνότητας, αλλά και τον δυνάμει φυλετισμό που εγκυμονεί ο αναγωγισμός στη γενετική, βλ. *passim* και Beecher-Monas/Garcia-Rill 2009, Rothenberg/Wang 2009.

ΣΤ. Η ΥΠΑΙΤΙΟΤΗΤΑ (Ι). Ο ΔΟΛΟΣ

ΣΤ. 1. Ενοχή και υπαιτιότητα

Υπαιτιότητα ('culpability') είναι η ψυχική σύνδεση του δράστη με την πράξη του. Αποτελεί τη βάση της *ποινικής ενοχής* ('blameworthiness') που επί πλέον συναποτελείται, εκτός από την εθελούσια πρόκληση ενός από το νόμο αποδοκιμαζόμενου αποτελέσματος, από την ψυχοδιανοητική ικανότητα του δράστη να του αποδοθεί σχετική ευθύνη υποκειμενικά και τη συνείδηση εκ μέρους του του αδίκου της συμπεριφοράς του (ικανότητα υποκειμενικού καταλογισμού, έλλειψη πλάνης, ασύγγνωστο της συμπεριφοράς). Σε αναλογία με το άδικο της πράξης, ισχύει και για την ενοχή, ότι χωρίς αυτήν δεν υπάρχει έγκλημα ('nullum crimen sine culpa'). Με την πλήρωση των όρων και της υπαιτιότητας, ο δράστης γίνεται από αίτιος *υπαίτιος*, δηλαδή «ψυχικά αίτιος» της πράξης του. Την υπαιτιότητα αποδίδει η *υποκειμενική υπόσταση* του εγκλήματος, την οποία συναντήσαμε ήδη πιο πάνω (υπό Γ. 3). Στην παράδοση του κοινοδικαίου γίνεται συναφώς λόγος περί «*ενόχου σκέψεως*» ('mens rea'), με έρεισμα κατά κάποιους στην ευχέρεια του δράστη να επιλέξει ('choice theory'), κατ' άλλους στην καθόλου δυνατότητά του να είχε πράξει άλλως ('capacity theory'), τέλος, κατ' άλλους στην ανάδειξη με την πράξη κρίσιμων στοιχείων του χαρακτήρα του ('character theory'). Η εκάστοτε θεωρία κατ' αποτέλεσμα είτε προκρίνει ως βάση της ενοχής περισσότερο διακεκριμένες μορφές της (π.χ. το δόλο), είτε αρκείται και σε ελαφρότερες (π.χ. στην αμέλεια). Επίσης, η αξιολόγηση της ενοχής μπορεί είτε να ρέπει (πιο παραδοσιακά για το ποινικό δίκαιο) προς καθαρά υποκειμενικά κριτήρια αξιολόγησης, είτε να ενισχύει σημαντικά αντικειμενικότερα στοιχεία, όπως το εύλογο της συμπεριφοράς³⁵⁰. Αυτό που σε κάθε περίπτωση είναι σημαντικό, είναι το ότι η ενοχή και πρωτίστως ο δόλος είναι αδιανόητα χωρίς την *απόδοση μομφής* στο δράστη για ό,τι έκαμε. Στη σύγχρονη θεωρητική συζήτηση για τη φύση αυτής της μομφής κερδίζει έδαφος η άποψη που τονίζει τον *αξιολογικό χαρακτήρα* της περί ενοχής κρίσεως: η ενοχή αποδίδεται στο δράστη, δεν «διαπιστώνεται», όπως θα πρέσβευε μια φυσιοκρατία των «εσωτερικών γεγονότων». Ιδίως δε για όσους τονίζουν την *κοινωνικά «διαδραστική» πλευρά της απαξιολογικής κρίσης* ('blaming relation'), ο δράστης δεν δέχεται ψόγο ως μια αποκοινωνισμένη μονάδα (καντιανού π.χ. τύπου), αλλά μάλλον ως μέλος μιας υπαρκτής

350. Βλ. συναφώς π.χ. Herring 2008: 175-8. Για τις μνημονευθείσες θεωρίες βλ. και τις αναπτύξεις του Tadros 2005(a): 44-66. Για το ότι δεν νοείται γνήσιο ποινικό άδικο χωρίς mens rea, βλ. χαρακτηριστικά και Erlinder 1981: passim. Για τα στοιχεία της ποινικής ενοχής βλ. Μανωλεδάκη 1996: 174-8, Παρασκευόπουλο 1993: 1261-8 και υπό εγκληματολογική έποψη επίσης Πανούση 1988(a): passim. Για τη διάστιξη ενοχής και υπαιτιότητας, βλ. και Moore 1997: 37-64, 403-19. Μια (παλαιότερη) ψυχολογίζουσα σύλληψη της ενοχής, πρβλ. σε Marquiset 1948: 18-28.

διαπροσωπικής σχέσης που στηρίζει έμπρακτα την αποδοκιμαστική κρίση του δικαίου³⁵¹. Έτσι, η απόδοση ποινικής ευθύνης *κυμαίνεται ιστορικά* σχηματίζοντας ένα παλίμψηστο μορφών ανάλογα με τις αλλαγές στις υποκειμένες κοινωνικές λειτουργίες. Ο καίριος ιστορικός προσδιορισμός της απόδοσης ποινικής ευθύνης υπογραμμίζει περαιτέρω και τον εξόχως *πολιτικό* χαρακτήρα της³⁵². Η «κινητικότητα» αυτή του ποινικού δικαίου δεν έχει όμως μόνο το θετικό πρόσημο της αντίστασης στην στατικότητα, τον συντηρητισμό ή την «πραγματοποίηση», δεν αποκλείει επίσης και μια πλήρη απεμπλοκή του αξιοποίνου από την ηθική απαξιολόγηση της συμπεριφοράς, ώστε η αποδοκιμασία της έννομης τάξης να μην αντανakλά τόσο τη μομφή στο δράστη, την αντιρρόπηση της προσωπικής του ενοχής, όσο την ανάγκη διασφάλισης της *κοινωνικής ευταξίας*, όπως δείχνουν ποικίλες μορφές ποινικής ευθύνης, όπως η αυστηρή ευθύνη, η ευθύνη από το αποτέλεσμα, η περιστολή της συγγνωστής νομικής πλάνης, αλλά και η ίδια η διεύρυνση της εξ αμελείας ευθύνης³⁵³.

Η ένοχη σκέψη αποτελεί το υποκειμενικό «αντικαθρέφτισμα» του *actus reus*. Πρέπει συνεπώς να καλύπτεται ο τελευταίος πάντοτε από την πρώτη³⁵⁴. Αυτή η

351. Ένα καλό παράδειγμα τέτοιας «σχεσιακής» ανάγνωσης της απόδοσης ποινικού ψόγου προσφέρει ο «κριτικός ρεαλισμός» του Norrie. Βλ. π.χ. Norrie 2000: 2-17, 197-221. Βλ. και Pavlich 2007 (b): *passim*. Το διαλογικό-επικοινωνιακό στοιχείο του καταλογισμού σε ενοχή τονίζει και ο Günther 2000: *passim* (και ιδίως 42, 44). Αντίθετα υπέρ μιας εμπειριστικής-οντολογίζουσας προσέγγισης, πρβλ. Παρασκευόπουλο 1993: 1262. Από την άλλη πλευρά πάντως, δεν πείθει ως προς την ποινική μομφή η όλως αφηρημένη και λογοκρατική παρανόγνωση της «διαπροσωπικής σχέσης» κατά το πρότυπο της ιδεατής επικοινωνίας τύπου Habermas, φιλικά προς την οποία διάκειται ο Foqué 2008: *passim*. Πρβλ. σχετικά την κριτική του Matravers 2008: 231-3. Και ο Gardner 2007(e): 185-8, αποσυνδέει τον καταλογισμό σε ενοχή του δράστη από τη διαλογική αμοιβαιότητα ή τη ρητορική. Βλ. για το επίσηγο και την υπαιτιότητα επίσης τον ίδιο 2007(g): 225-34. Μια αντιπαράθεση δεοντοκρατικών και συνεπειοκρατικών στάσεων ως προς την ποινική ενοχή, βλ. και σε Deigh 2011: *passim*. Την υπαιτιότητα ανάγει μονιστικά στην ανάληψη κινδύνου χωρίς επαρκή λόγο άρσης της ευθύνης και ανεξάρτητα από το άδικο του αποτελέσματος, ο Alexander 2011(a): *passim* (και δη 227-37). Ανάλογα, πλειοδοτούν υπέρ της αντικατάστασης των ποινικών προνοιών με πρότυπα ('standards') συμπεριφοράς ενδεικνύουσας, κατά τα ανωτέρω πριν λεχθέντα, το αξιόποινο, χωρίς από αυτή την αντικατάσταση να θεωρούν ότι βλάπτεται η *lex certa*, οι Alexander/Ferzan 2011: *passim*.

352. Βλ. *passim* Lacey 2007, Norrie 2007, Hassemer 1973: 153-9, 221-46 (για την «κανονιστική κοινωνική συναίνεση»: '*normative gesellschaftliche Verständigung*'), Alldridge 2005: 105-11 (για την πορώδη διάκριση ακόμη και των γνήσιων εγκλημάτων από τις παραβάσεις τάξης). Ο συγγραφέας εισηγείται συναφώς την αντικατάσταση των απαγορεύσεων του Ποινικού Κώδικα με την καθοδήγηση του πολίτη με επιτρεπτικούς κανόνες επί τη βάση αστικών δικαιωμάτων και θεμελιωδών ελευθεριών του τύπου της ΕΣΔΑ (ό.π.π.: 111-20). Τον πολιτικό χαρακτήρα της σχέσης που ιδρύεται με την ποινική κατηγορία εναντίον κάποιου, αναδεικνύει από αποδομιστική σκοπιά, ο Pavlich 2007(a): *passim* (και ιδίως 94-6). Πρβλ. κατά αυτής της προσέγγισης, Claes 2007: *passim*. Τη σύνδεση της άποψης του Pavlich με τον καταργητισμό και την ανάδειξη της αισθαντικότητας των εμπλεκόμενων στην τραυματική σχέση που καθιερώνει το έγκλημα προσώπων, βλ. *passim* σε Lippens 2007.

353. Βλ. π.χ. σχετικά Diamond 1996: *passim*.

354. Περί τούτου βλ. ενδεικτικά ΑΔ, *Παναγιώτου ν Αστυνομίας* (Ποινική Έφεση υπ' αρ. 121/2012) της 21.5.2013, *Ξυδά ν Δημοκρατίας* (Ποινική Έφεση υπ' αρ. 62/2011) της 29.11.2012, Ν. Χ.

αναγκαία αλληλοκάλυψη, που είναι απαραίτητη για να αποδοθεί ποινική ευθύνη βασισμένη στο **προσωπικό άδικο** του δράστη, είναι γνωστή ως **αρχή της αντιστοιχίας ('correspondence principle')**. Επίσης, οι δύο υποστάσεις διέπονται ειδικά ως προς τον κρίσιμο χρόνο της αντιστοιχίας τους και από την **αρχή της σύμπτωσης ('contemporaneity', 'temporal coincidence principle')**, αν και αυτό πρέπει να νοείται στο πλαίσιο της φυσικής ενότητας της πράξης που μπορεί να περιλαμβάνει πολλά στάδια. Ένας τρόπος χειρισμού τέτοιων περιπτώσεων αποτελεί η κατασκευή του (περιλαμβάνοντος και το διαρκές αλλά μη περιοριζόμενου σ' αυτό) **συνεχιζόμενου εγκλήματος ('continuing act')**, ένας άλλος είναι η μη ανάλυση της πράξης σε επί μέρους στάδια με εκάστοτε διακριτή *mens rea*, αλλά αντίθετα η σύνθεσή τους σε μια **ενιαία ακολουθία πράξεων ('transaction principle')**, ό,τι πιο κάτω θα αναλύσουμε ως το ειδικό πρόβλημα του «γενικού δόλου». Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις θεωρείται ότι *actus reus* και *mens rea* συμπίπτουν οποτεδήποτε και αν ανέκυψε η τελευταία εντός της φυσικής ενότητας της πράξης³⁵⁵.

Τα είδη της υπαιτιότητας³⁵⁶ είναι ο δόλος και η αμέλεια. Μεταξύ τους διακρίνονται βάσει του ότι κατά κανόνα ο δόλος είναι η βαρύτερη και κανονική μορφή υπαιτιότητας έναντι της αμέλειας που είναι ελαφρύτερη και εξαιρετική τέτοια μορφή³⁵⁷. Ακολουθείται συνεπώς ανάλογα από την κρατούσα θεώρηση των πραγμάτων η κλι-

ν Δημοκρατίας (Ποινική Έφεση υπ' αρ. 113/2010) της 14.9.2012, *Κούκος ν Δημοκρατίας* (Ποινική Έφεση υπ' αρ. 125/2010) της 20.2.2012, *Παρούτη ν Δημοκρατίας* (2009) 2 ΑΑΔ 446, *Ζακακιώτης Χαράλαμπος ν Αστυνομίας* (2009) 2 ΑΑΔ 175, *Ωρολογάς ν Αστυνομίας* (2005) 2 ΑΑΔ 709, *Ακκελίδου ν Αστυνομίας* (2005) 2 ΑΑΔ 249, *Φανιέρος ν Δημοκρατίας* (2003) 2 ΑΑΔ 104, *Γενικός Εισαγγελέας ν Σαζός* (2001) 2 ΑΑΔ 18, *Μαύρος Λάζαρος ν Θεόδωρου Στυλιανού κ.ά.* (1998) 1 ΑΑΔ 2389, *Charalambous Ion ν The Police* (1982) 2 CLR 169, *Hailis Costas Michael ν The Police* (1982) 2 CLR 99, *Azinas ν Police* (1981) 2 CLR 9, *Papadopoulos Eleftherios K ν The Republic* (1980) 2 CLR 10, *Ayres Paul Frank ν The Republic* (1971) 2 CLR 16, *Tsaoushis Aristodemos Michael ν The Queen* V21 CLR 100.

355. Herring 2008: 170-4, Card 2008: 94, 108-9, Dobson 2002: 19. Στις σχετικά αναφερόμενες *Fagan ν Metropolitan Police Commissioner* (1969) και *Kaitamaki* (1984) καταφαίνεται η ευρύτητα της έννοιας του «συνεχιζόμενου» εγκλήματος του κοινοδικαίου εν σχέσει προς τη στενότερη και ειδικότερη έννοια του διαρκούς. Στην α' περίπτωση ο δράστης, οδηγός αυτοκινήτου «πατούσε» επί κάποιο χρόνο (αρχικά χωρίς δόλο) το πόδι ενός αστυνομικού χωρίς να απομακρύνεται, ενώ στη β' ο δράστης συνέχιζε τη σεξουαλική συνεύρεση με το θύμα και μετά την άρση της αρχικά δοθείσας συναίνεσής της. Και στις δύο περιπτώσεις δεν πρόκειται για διαρκή εγκλήματα, όπως βλέπουμε. Για την ταυτοχρονία *actus reus* και *mens rea* και τις αποκλίσεις από αυτήν, βλ. και Sullivan 1993: *passim*. Για την ψυχική κατάσταση του δράστη ως έδρα της ποινικής μορφής, ώστε το άδικο να είναι πάντοτε προσωπικό, βλ. Κοτσαλή 2002: 684-8 και *passim*.
356. Είδη και διαβαθμίσεις υπαιτιότητας δεν αναγνωρίζει η άποψη κατά την οποία οφείλουμε να καταλήξουμε στην υπαιτιότητα υπό την έννοια της ευθύνης για την ανεπίτρεπτη διακινδύνευση ως θεμελιώδες ποινικό αδίκημα ('master crime of unjustifiably risking harm'). Γι' αυτή την άποψη, βλ. Alexander 2011(b): *passim*.
357. Βλ. π.χ. Herring 2008: 180. Βλ. ακόμη για την υποκειμενική υπόσταση του εγκλήματος εν γένει *passim*: Duff 1990, Horder 1995, Cross 1967.

*μακωτή ακολουθία βαθμών υπαιτιότητας ('sequential principle of culpability')*³⁵⁸. Εν αμφιβολία, συνεπώς, το έγκλημα είναι λόγω του τεκμηρίου αυξημένης βαρύτητας, δόλιο. Η εξ αμελείας ευθύνη ορίζεται ρητά, δεν συνάγεται σιωπηρά. Τι σημαίνει όμως δόλος;

ΣΤ. 2. Δόλος. Η έννοια και στοιχεία της

Δόλος ή (πρόθεση) σημαίνει γνώση και θέληση παραγωγής εγκληματικού αποτελέσματος. *Γνώση* σημαίνει εν προκειμένω: 1) *την αντίληψη της πραγματικότητας*, δηλ. των στοιχείων της ειδικής υπόστασης, τόσο των περιγραφικών, όσο και των αξιολογικών, όσο αυτό απαιτείται για ένα μη νομικό. Γνώση του μέλλοντος αρκεί μόνο αν είναι εκ των πραγμάτων ασφαλής. Γνώση άλλων εκτός υποστάσεως στοιχείων μόνο την επιμέτρηση είναι δυνατό τυχόν να επηρεάσει. Στα διακεκριμένα εγκλήματα απαιτείται γνώση του εκάστοτε διακριτικού στοιχείου. Στη γνώση περιλαμβάνεται και αυτή της αιτιώδους διαδρομής. Αποκλίσεις που δεν είναι ουσιώδεις με βάση το σχέδιο του δράστη, δεν ενδιαφέρουν νομικά³⁵⁹.

Παραδείγματα: Αν δεν γνωρίζει ο δράστης ότι κλέβει διαθήκη, δεν θα τιμωρηθεί από το άρθρο 263 ΠΚ, αλλά από την κοινή κλοπή του άρθρου 262 ΠΚ. *Η:* Ο δράστης προξενεί βαριά σωματική βλάβη στο θύμα πλήττοντας άλλο ζωτικό όργανό του από αυτό που έθεσε ως στόχο.

Γνώση σημαίνει επίσης: 2) *την προβλεψιμότητα του αποτελέσματος*, χωρίς βέβαια και να απαιτείται απόλυτη εξειδίκευσή του στη συνείδηση του δράστη.

Παραδείγματα: Δόλος φόνου υπάρχει και αν θέλει ο δράστης να σκοτώσει κάποιους από μια ομάδα προσώπων, χωρίς να εξειδικεύει ως στόχους κάποιους συγκεκριμένα. *Η:* Δόλος ληστείας υπάρχει και αν ορισμένα στοιχεία στο σχέδιο δράσης των εγκληματιών παρέμειναν ασαφή.

Ενώ όμως αντικείμενα αναφοράς του δόλου είναι είτε οι *περιστάσεις* είτε οι πιθανές *συνέπειες* της επιχειρούμενης πράξης ('circumstance and consequences'), δεν απαιτείται αντίθετα γνώση των **εξωτερικών όρων του αξιοποίνου ('objective conditions of liability')**. Με αυτούς ο νομοθέτης εξαρτά το τιμωρητό της πράξης από τη συνδρομή ορισμένων περιστάσεων, που καθεαυτές δεν ανήκουν στην ειδική υπόσταση, κείνται δηλαδή εκτός αυτής (εξ ου και ο όρος «εξωτερικοί»), δεν αποτελούν συνεπώς στοιχεία αναφοράς του δόλου και απλώς εξυπηρετούν σκοπιμότητες της αντε-

358. Αντίθετος ο Husak 2010: Κεφ. 7, που θεωρεί ότι κάτι τέτοιο δεν επιβεβαιώνεται πάντοτε στις υποστάσεις του Ειδικού Μέρους. Πρβλ. π.χ. άρθρο 240 ΠΚ.

359. Βασιλάκη 2005: 337-42, Βαθιώτης 2003(α): 19-53, Sullivan 2005(b): 214-20. Περιπτώσιολογία περί ουσιώδους ή μη της απόκλισης βλ. και *passim* σε Βαθιώτη 2009(β). Μια κλασικής πλέον αξίας παλαιότερη μονογραφική ανάλυση του δόλου, βλ. σε Χωραφά 1992: *passim*. Μια μορφολογία της πρόθεσης για τις κανονιστικές ανάγκες του κυρωτικού του αδικήματος δικαίου και δη του ποινικού, βλ. σε Moore 2011(b): *passim*. Βλ. συνολικά για το δόλο και Μανωλεδάκη 2005: 216-32 (Συμεωνίδου-Καστανίδου).

γκληματικής πολιτικής που επιλύει συγκρούσεις δικαιωμάτων με κριτήριο τον περιορισμό του αξιοποιήσιμου. Έτσι, καίτοι οι εξωτερικοί όροι του αξιοποιήσιμου αντίκεινται στην αρχή της ενοχής, εν τούτοις πρακτικά ευνοούν το δράστη, αφού πρέπει να συντρέξουν ώστε αυτός να τιμωρηθεί. Π.χ. πρέπει να λάβουν χώρα: η ψευδορκία του προκληθέντος προς τούτο για την τιμώρηση του προκαλέσαντος κατ' *άρθρο 110(2) ΠΚ* ή η απόπειρα αυτοκτονίας για το αξιοποιήσιμο του συνενόχου σε αυτήν κατ' *άρθρο 218 ΠΚ*. Σε αντιδιαστολή προς τις λεγόμενες «υπερχειλείς υποστάσεις» που αφορούν την υποκειμενική υπόσταση (βλ. σχετικά κατωτέρω υπό ΣΤ. 4 [3]), οι εξωτερικοί όροι του αξιοποιήσιμου μπορούν να παρίστανται και ως «υπερχειλείς αντικειμενικές υποστάσεις», το τιμωρητό φέρεται δηλαδή εδώ περισσότερο από το αντικειμενικό (αντί να φέρεται περισσότερο από το υποκειμενικό) μέρος του αδικήματος³⁶⁰.

Σε ό,τι αφορά την υφή της γνώσης, τη μορφή που αυτή πρέπει να έχει, γίνεται γενικά δεκτό, ότι χωρίς να αρκεί η απλή διαίσθηση ή κάποια συναισθηματικού χαρακτήρα προϋδέαση περί παρανόμου, δεν απαιτείται και η διαυγής και πλήρης συνειδητοποίηση των περιστάσεων συνολικά. Έτσι π.χ. ο δικηγόρος ή ο ιατρός που δημοσιοποιεί πληροφορίες του εντολέα ή του ασθενή του δεν απαιτείται βέβαια να συνειδητοποιεί με απόλυτη ενάργεια ότι έχει αυτή την επαγγελματική ιδιότητα που επιβάλλει την εξεμύθεια. Τη γνώση αυτή τη διαθέτει εν υπνώσει, ας πούμε, στο βάθος ή στο περιθώριο της διανοητικής του εγρήγορσης. Αυτή η μορφή γνώσης λοιπόν είναι ποινικά σημαντική, αποτελώντας έστω την μέσω σύνδεσης διαφόρων παραστάσεων *συνεπίγνωση* όλων τελικά των κρίσιμων στοιχείων της ειδικής υπόστασης³⁶¹.

Διαφορετική εν μέρει είναι μια άλλη διάκριση της γνώσης που γίνεται δεκτή στο κοινοδίκαιο ανάμεσα σε (α) «ενεργή/επίκαιρη» γνώση ('actual knowledge'), που ταυτίζεται με τα ανωτέρω, (β) «πλασματική γνώση συναγόμενη από εθελουφλία» ('wilful blindness') που αντιστοιχεί προς το βουλευτικό στοιχείο του ενδεχόμενου δόλου ή της αδιαφορίας (περί ών κατωτέρω) και (γ) «εκ κατασκευής γνώση» ('constructive knowledge'), *πλασματική εν προκειμένω κατ' εξοχήν*, όπου καθώς ο δράστης «όφειλε να γνωρίζει», συνάγεται τεκμαρτός δόλος από μια κατ' ουσίαν αμέλεια, αφού γνώση εν τοις πράγμασιν δεν υπάρχει. Πρόκειται εδώ για την δικαιοκρατικά πιο προβληματική μορφή γνώσης³⁶². Είναι φανερό ότι η υποσυνείδητη γνώση μπορεί να νοείται ως γνώση τόσο περισσότερο, όσο η ταυτότητά της μπορεί να αναδύεται στο συνει-

360. Βλ. και Γιαννίδη 2005: 177, Μανωλεδάκη 1996: 80-2, Βασιλάκη 2005: 340, Μπουρμά 2010(β): *passim* και ιδίως 1190-1, Βαθιώτη 2003(α): 52. Βλ. επίσης και Spencer/ Pedain 2005: 242-7.

361. Βασιλάκη 2005: 342-3.

362. Allen 2009: 75-7, Card 2008: 96-100. Βλ. για την εθελουφλία *passim* και Wasik/Thomson 1981, Husak/ Callender 1994, Husak 2010: Κεφ. 8, όπου επισημαίνεται ότι αυστηρά μιλώντας η εθελουφλία δεν είναι γνώση, καθώς και ΑΔ, *Rocky Safiullah v Αστυνομίας* (Ποινική Έφεση υπ'αρ. 7700) της 23.9.2004, αλλά και την *Westminster City Council v Croyalgrange* (1986). Για την εννοιολογική εγγύτητα εθελουφλίας και αδιαφορίας, βλ. και Βαθιώτη 2006(γ): 10-2, καθώς και ΑΔ, *Azinas v Police* (1981) 2 CLR 9. Δικαιοκρατικά εν τάξει βρίσκεται κατ' αρχήν την πλασματική ευθύνη, ο Gardner 2007(h): 246-8. Υπέρ αυτής επίσης, αλλά και περί της σχέσης της με τις αμέλειες, βλ. και Clarkson 2000: 135-40, 153-6, 164-5. Πρβλ. για το γνωστικό στοιχείο και κριτικά εναντίον της πλασματικής γνώσης, Shute 2005: *passim* (και δη 196-200), βλ.

δινό Εγώ του δράστη. Αποκλείονται συνεπώς οι ασύνειδες φυσιο-βιολογικές ενστικτώδεις καταστάσεις που κείνται ούτως ή άλλως εκτός της έννοιας του προσώπου (αναπνοή, πέψη κλπ.), αλλά κατ' αρχήν και ό,τι η ψυχανάλυση ονομάζει «υποσυνειδητές» νοητικές καταστάσεις (που μόνο η ανάλυση μπορεί να αποκαλύψει), εν αντιθέσει προς τις «προ-συνειδητές» νοητικές καταστάσεις που μπορούν να αναδυθούν στην επιφάνεια του συνειδητού Εγώ κατά την ανωτέρω έννοια³⁶³.

Βούληση σημαίνει, ως δεύτερο συστατικό του δόλου, είτε την επιδίωξη είτε την αποδοχή του αποτελέσματος. Κατωτέρω (υπό ΣΤ. 3) θα αναλύσουμε τα είδη του δόλου εστιάζοντας ακριβώς σε αυτό, δηλαδή το βουλευτικό στοιχείο.

Δύο αρνητικά συμπεράσματα προκύπτουν από τα ανωτέρω: α) Ο δόλος *δεν είναι κακοβουλία* ('*dolus malus*'), δεν αποτελεί δηλαδή ηθικά φορτισμένη παράμετρο, αλλά γνήσιο επιστημικό/δογματικό μέγεθος, αρκεί συνεπώς για τη στοιχειοθέτησή του η σύνθεση γνώσης και βούλησης.

β) Ο δόλος δεν έχει σχέση με το *κίνητρο*, που βασικά δεν ενδιαφέρει για την υποκειμενική υπόσταση (*άρθρο 9 εδ. 3 ΠΚ*). Το κίνητρο, όπως και λοιπά φρονηματικά στοιχεία (φιλοκέρδεια, κακότητα, βαναυσότητα, απληστία κλπ) μπορεί μόνο στην επιμέτρηση να παίξει ρόλο, δόλος όμως νοείται και χωρίς «ταπεινό» κίνητρο. Ανάλογα, δόλος δεν σημαίνει οπωσδήποτε και ψυχολογικά κατανοούμενη *επιθυμία*³⁶⁴.

Παραδείγματα: Διαπράττει φόνο ο δράστης και όταν φονεύει το θύμα για την κληρονομιά του, αν και πολύ θα προτιμούσε να πέθαινε από φυσικά αίτια. *Η:* Καθόλου δεν επιθυμεί ο δράστης να κάψει το μαγαζί του, το πράττει όμως για να υπαρπάξει την ασφάλεια κατά πυρός από την ασφαλιστική εταιρεία.

Η διάκριση του δόλου από αυτά τα μεγέθη είναι, δικαιοϊστορικά, πόρισμα της χρονολογούμενης από το β' ήμισυ του 19^{ου} αιώνα διάστιξης μεταξύ αντικειμενικού αδίκου και υποκειμενικής βούλησης επιβουλής του κανόνα. Σύμπτωμά της είναι και η δια-

δε από την και εκεί αναφερόμενη νομολογία υπέρ της πλασματικής γνώσης τις *Hall* (1985), *Bello* (1978), *Roper v Taylor's Garages* (1951) και εναντίον της την *Moys* (1984).

363. Shute 2005: 187-8 και σημ. 74. Κατά της σιωπηρά συναγόμενης γνώσης, αλλά και υπέρ της εθελουφλίας όσο αυτή δεν ανάγεται στην απλή υποψία του δράστη, ο Sullivan 2005(b): 210-4.

364. Artemis 1985: 1762, Βασιλάκη 2005: 322-3, 341, Βαθιώτης 2003(a): 24, 52. Για το κίνητρο, βλ. και Card 2008: 109-10, καθώς και *passim* Tadros 2011(a), Husak 1989, τον ίδιο 2010: Κεφ. 2, όπου τάσσεται υπέρ της συνεκτίμησης και του κινήτρου στο δόλο. Από τη νομολογία περί την φύση και το αντικείμενο της πρόθεσης, αλλά και τη διάκριση πρόθεσης και ελατηρίου/κινήτρου, βλ. ΑΔ, *Βενιζέλου v Δημοκρατίας* (2009) 2 ΑΑΔ 59, *Αριστοδήμου v Αστυνομίας* (2007) 2 ΑΑΔ 411, *Αθανασίου v Αστυνομίας* (2006) 2 ΑΑΔ 367, *Ακκελίδου v Αστυνομίας* (2005) 2 ΑΑΔ 249, *Χατζημάρκου v Δημοκρατίας* (2002) 2 ΑΑΔ 482, *Hodfield v Διευθύντριας Τμήματος Τελωνείων* (2002) 2 ΑΑΔ 414, *Ονουφρίου v Δημοκρατίας* (2000) 2 ΑΑΔ 560, *Κωνσταντίνου Λοϊζος v Δημοκρατίας* (1997) 2 ΑΑΔ 255, *Παφίτης κ. ά. v Δημοκρατίας* (1990) 2 Α.Α.Δ. 102, *Οικονομίδης v Διευθυντή Κοινωνικών Ασφαλίσεων* (1989) 2 ΑΑΔ 235, *Μιχαηλίδης Χριστάκης Σολωμού v Δημοκρατίας* (1989) 2 CLR 172, *Hadjisavvas v Republic* (1988) 2 CLR 37, *Fournides v Republic* (1986) 2 CLR 73, *Anastassiades v Republic* (1977) 2 CLR 97.

ISBN: 978-960-562-351-7

15345